

www.humak.fi

Opinnäytetyö

Palvelutalosta kulttuurikeskukseksi?

Kokeilu ikäihmisiä osallistavan taiteen medianäkymisen ehdoista

Anne Koski

Kulttuurituottaja (AMK)
(240 op)

Arvioitavaksi jättämisaika
(5/2020)

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Kulttuurituotannon koulutusohjelma (AMK)

Tekijät: Anne Koski

Opinnäytetyön nimi: Palvelutalosta kulttuurikeskukseksi? Kokeilu ikäihmisiä osallistavan taiteen medianäkymisen ehdoista

Sivumäärä: 60 ja 3 liitesivua

Työn ohjaaja: Minna Hautio

Työn tilaaja: Pirkanmaan Senioripalvelut Oy

Kehittämistyön tilaaja Pirkanmaan Senioripalvelut Oy on yhteiskunnallinen yritys, joka tuotti 2018 ikäihmisten hoiva-, hoito- ja kuntoutuspalveluita kolmessa keskuksessa Tampereella. Yritys palkkasi tiettävästi ensimmäisenä sosiaali- ja terveydenhuollon (SOTE) yksikkönä Suomessa 2017 pysyvään kokoaikaiseen työsuhteeseen ammattitaiteilijataustaisen yhteisötaiteilijan tällä ammattinimikkeellä. Yrityksen kahdessa keskuksessa toimi tuoloin kaupungin järjestämä lähitori, jonne yritys tuotti palvelut. Palveluihin kuuluvat monipuoliset taide- ja kulttuuriharrastusmahdollisuudet. Taiteellisen henkilökunnan ja Lähitorien kulttuurikäyntien perusteella vanhusten palvelutalo oli käytännössä muuttunut kulttuurikeskukseksi.

Kehittämistyön fokuksessa oli seminaari, jossa yritys profiloitiin sidosryhmien ja median suuntaan muodonmuutoksen läpikäyneenä kulttuurikeskuksena. Kokeilukulttuurin periaatteiden mukaisesti seminaarilla ja siitä tiedottamisella hankittiin käytännön tietoa siitä, voiko palvelutalo tulla tunnustetuksi kulttuuritoimijana. Kokeilussa selvitettiin ikäihmisiä osallistavan taiteen julkisuuteen pääsyn esteitä, kun taidetta tehdään SOTE-yksikössä ja miten kulttuurijournalismi käsittelee tätä taidemuotoa. Kehittämisprosessissa syntyneestä kenttämateriaalista, asiantuntijoiden ja toimittajien haastatteluista tehdään kehittämisetnografinen analyysi ja mediaseuranta analysoidaan sisällönanalyttisellä metodilla.

Kokeilu paransi Pirkanmaan Senioripalveluiden ulkoista näkyvyyttä kulttuuritoimijana erityisesti sidosryhmien parissa ja organisaation sisäisessä kehittämisessä. Perinteisten kulttuuritoimijoiden ja tilaajan oli kuitenkin ajoittain vaikea suhtautua kulttuuritoimijana profiloituvaan vanhusten palvelutaloon. SOTE-sektorilla tehty osallistava taide kohtasi esteitä myös kulttuurijournalismin suunnalta. Kulttuuritoimittajat seurasivat osallistavan taiteen kenttää vaihtelevasti ja olivat tottuneet tekemään juttuja enimmäkseen tunnustettujen taidetoimijoiden teoksista. SOTE-sektorilla tehty osallistava taide ja ikäihmisten ääni uhkaa jäädä pimentoon, mikäli taidetoiminta ei tuota erityisiä ja koskettavia taideteoksia julkisesti nähtäviksi. Kulttuurijournalismin uutismaistuminen vaatii osallistavan taiteen tekijöiltä kykyä kytkeä teos ajan ilmiöihin ja sanoittaa tehty työ ajankohtaisesti ja kiinnostavasti. Kehittämisehdotukset tuodaan esiin kysymysmuotoisena muistilistana sekä talon oman viestinnän että osallistavan taiteen näkyvyyden kannalta.

Asiasanat: osallistava taide, yhteisötaide, ikäihmiset, palvelutalo, kulttuurijournalismi, näkyvyys

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Degree Programme in Cultural Management: Bachelor's Degree

Author: Anne Koski

Title: Transforming from a residential care home to a cultural center? Experiment on the condition of media exposure of the participatory art of the elderly

Number of Pages: 60 and 3 attachment pages

Supervisor: Minna Hautio

Subscriber: Pirkanmaan Senioripalvelut Oy

The Development work of the thesis was ordered by Pirkanmaan Senioripalvelut Oy, which is a social enterprise providing caring, care and rehabilitation services at the time in three centers in the city of Tampere. Reportedly, it is the first company operating in the social welfare and health care sector, who has employed a professional community artist to work on a full-time contract. The decision was taken in 2017. In two centers of the company functions a low access advice and service unit called Lähitori organized by Tampere, for which the company acts as a service provider of different art and culture hobby groups for citizens of various ages. Considering that in the company works art personnel and that it for the regular basis provides widely used art and culture hobby groups accessible for the elderly, a traditional residential care home has in fact transformed itself into a cultural center.

The development in the organization focused on the experiment of arranging a state of art type of seminar in 2018 where the company was profiled as a cultural center for the stakeholders and for the media. The experiment strived to get fresh knowledge on whether a residential care home actually is able to get a recognized position as a cultural actor. We were especially interested to know what kind of obstacles the participatory art of the elderly faces in the arts media and how it as an art form is covered by it. The ground material resulting from the experiment and the interviews done as part of the development process are analysed with a development ethnographic method and the media coverage with a content analysis method.

The seminar improved the external reception of the company among the stakeholders and gave a boost for the already successful internal organizational transformation where arts are integrated with care. Traditional cultural actors and stakeholders had occasional difficulties in recognizing the social welfare and health care actor also as a cultural actor. The participatory art of the elderly done in the social welfare and health care sector was facing barriers also in the arts media. The arts journalists follow participatory art variably and are used to cover only the art supply of the traditional art organizations. The participatory art of the elderly threatens to stay in darkness, if art expressing the voice of the elderly is not presented in public. Transformation of arts covering in a more news like manner asks from the artists in the field a capability to hook up their work with current and topical themes. The Development proposals are listed in the form of check list.

Keywords: participative art, elderly people, residential care home, arts journalism, media exposure

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	5
2	IKÄIHMISIÄ OSALLISTAVA TAIDE.....	7
2.1	Osallistavan taiteen tuleminen sosiaali- ja terveydenhuoltoon.....	7
2.2	Pirkanmaan Senioripalvelut Oy ikäihmisiä osallistavan taiteen kentällä	10
2.3	Osallistava taide ja ikäihmisten ääni	12
2.4	Osallistavan taiteen julkisuus ja kulttuurijournalismin agendat	16
3	KOKEILEMALLA KEHITTÄMINEN	21
3.1	Syntyneet aineistot ja niiden analyysimenetelmät	22
4	KULTTUURI- JA TAIDEHERÄTYKSEN SAANUT ORGANISAATIO.....	26
4.1	Alkuhuuman vallassa.....	26
4.2	Asennemuutokseen vie pitkä tie.....	27
5	MIKÄ ON TÄRKEÄTÄ JA JULKISTAMISEN ARVOISTA?	32
5.1	Heiluva ja häilyvä päiväjärjestys	32
5.2	Käsitykset ikäihmisiä osallistavasta taiteesta	40
6	SEMINAARIN VIESTINTÄ JA MEDIAN KIINNOSTUKSENKOHTEET	43
6.1	Seminaarin viestintä ja sen saama vastakaiku mediassa.....	43
6.2	Milloin media kiinnostuu osallistavasta taiteesta?	46
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	51
	LÄHTEET	56
	LIITTEET	61

1 JOHDANTO

Tiina Pusan (2012, 31) kirjassa *Harmaa taide* eläkeläinen, kulttuurin ja taiteen aktiivinen harrastaja pohtii taiteen merkitystä itselleen: *”Minä olen kristillinen ihminen ja minä sanoin Taivaan Isälle, että kun otat niin paljon pois tässä vanhuudessa, ni älä jätä tyhjän päälle, että anna jotain uutta. Ja se antoi tämän (tanssin).”*

50+ ihmisenä olen itsekin jo kokenut näitä menetyksiä, vaikka vielä enimmäkseen vierestä seuraten ja asianomaisia tukien. Ammattilaisista ja amatööreistä koostuvan naiskuoron 1. alttona ja valmistuvana kulttuurituottajana, en voi muuta kuin hartaasti jakaa saman toiveen. Voisimmepa kaikki luottaa siihen, että kun emme enää selviä omin avuin arjen askareista ja erityisesti vaiheessa, jossa oman kotinsa joutuu jättämään taakse ja kyky ilmaista itseä huononee, vielä voi koettujen menetysten tilalle saada jotakin uutta koettavaa, ajateltavaa ja opittavaa. Jotakin, joka pitää itseä ihmisenä yllä, tuo toivoa ja iloa elämään. Tästä ikäihmisiä osallistavassa taiteessa on minulle syvimmiltään kysymys. Taide pitkä, elämä lyhyt!

Innovaatio-opinnoissa olin mukana toteuttamassa robottikokeilua Pirkanmaan Senioripalvelut Oy:n kanssa ja tutustuin talossa työskentelevään yhteisötaiteilija Kanerva Kartanoon. Kävi ilmi, että yhteisötaiteilija oli yksi ensimmäisistä pysyvään kokoaikaiseen työsuhteeseen SOTE-organisaatioon palkatuista taiteilijoista Suomessa, ellei jopa ensimmäinen. Olin siis astunut sisään yhteen mediassa usein pahamaineisena pidettyyn vanhusten palvelutaloon, jonka toiminta yllättäen muistutti enemmän kulttuurikeskuksen kuin perinteisen palvelutalon toimintaa. Edellä mainittu harras toive näytti olevan lähellä toteutumistaan. Yhteistyössä syntyi ajatus opinnäytetyöstäni, jossa selvittäisin, miksi itse toimintakulttuurin muutos oli mahdollista, mutta mediassa tämä uutinen jäi toistuvasti pinttyneen negatiivisen palvelutalomielikuvan alle.

Ikäihmisyyden on katsottu alkavan, kun henkilö jää pois työelämästä eläkkeelle. Lainsäädäntömme puhuu ikääntyneistä. Itse puhun ikäihmisistä, joka ilmeisesti koetaan vähemmän leimaavaksi kuin vanha. Alan kielenkäytössä on yleistynyt puhua tästä elämänvaiheesta kolmantena ikänä. Kolmannen iän ihmiset ovat itsenäisiä ja toimintakykyisiä. Neljäs ja viides ikä alkaa siinä vaiheessa, kun ikäihminen ei enää selviä itsenäisestä asumisesta kotona vaan saattaa joutua palveluasumisen tai ympärivuorokautisen hoivan piiriin usein elämänsä viimeisiksi vuosiksi. Tällöin ikäihmi-

sen itsenäinen toimintakyky on heikentynyt. Vasta viidennen iän ihmisiä voidaan pitää vanhuksina. (Riekkinen-Tuovinen 2018, 27) Olen kiinnostunut taiteen ja kulttuurin saavutettavuudesta nimenomaan neljännen ja viidennen ikäisten keskuudessa.

Opinnäytetyö pyrkii luomaan tuoreen näkökulman kentälle, jossa on koko 2000-luvun tapahtunut paljon. Työ on kehittämistä kokeilun kautta, jossa järjestin Pirkanmaan Senioripalveluiden kanssa 2018 seminaarin, jossa talo toimi hetken kuin se olisi muuttunut palvelutalosta kulttuurikeskukseksi. Kulttuuritoimijana ulospäin esiintyminen pakotti organisaation itsensä sekä sen yhteistyökumppanit ja sidosryhmät pysähtymään ja katsomaan asioita hetken tästä uudesta näkökulmasta. Kokeilu pyrki etsimään uutta tietoa siitä, voiko mielikuva vanhusten palvelutalosta muuttua mielikuvaksi kulttuurikeskuksesta, jos talon toiminta täyttää kulttuurikeskuksen tunnusmerkistön ja sen henkilöstöön kuuluu myös taiteen ammattilaisia, kuten koaikainen yhteisötaiteilija? Millaisia osallistavan taiteen julkisuuteen pääsyn rakenteita tulee esiin, kun palvelutalo profiloituu kulttuurikeskukseksi? Miten kulttuurijournalismi käsittelee ikäihmisiä osallistavaa taidetta ja millaisia mahdollisuuksia nykymedia tarjoaa osallistavan taiteen näkyvyyden parantamisessa?

Kokeilussa syntyi kenttämuistiinpanoja, joiden lisäksi haastattelin seminaarin toteutuksessa mukana olevia asiantuntijoita ja toimittajia. Kokeilun tuloksista teen kehittämisenogرافisen analyysin. Lisäksi selvitän median käsityksiä ikäihmisiä osallistavasta taiteesta analysoimalla aihepiiriä käsitteleviä lehti- ja nettijuttuja. Kehittämistyön tuotoksena syntyi Pirkanmaan Senioripalvelut Oy:n yhteisötaiteilijan käyttöön ulkoisen viestinnän ohjeet ja mediarekisteri. Käsillä oleva opinnäytetyö kääntää katseen laajemmin osallistavan taiteen kenttään. Tavoitteena on pohtia em. tulosten valossa osallistavan taiteen julkisen näkyvyyden esteitä ja listata pohdinnan tuloksena keskeiset kehittämissuositukset osallistavan taiteen parempaan näkymiseen. Kehittämistyö on siinä mielessä myös vaikuttavuustuottamista, että pyrin muuttamaan median ja meidän kaikkien asenteita ikäihmisiä osallistavaa taidetta kohtaan (Tammenpää 2020).

Kirjoitustyö on tehty Suomen hallituksen COVID-19 epidemian leviämiseksi julistaman poikkeustilan aikana, jolloin mm. kirjastot suljettiin. Käytettävissä on ollut enimmäkseen sähköisiä lähteitä.

2 IKÄIHMISIÄ OSALLISTAVA TAIDE

Viimeisten noin 20 vuoden aikana osallistava taide on tehnyt läpimurron eri erityisryhmien *sosiaali- ja terveydenhuollossa (SOTE)*. Palveluasumisen tai ympärivuorokautisen hoivan piirissä olevia ihmisiä pidetään yhtenä ns. erityisryhmänä siksi, että heidän henkilökohtainen toimintakykynsä on usein alentunut, eikä heidän äänensä kansalais- tai intressiryhmänä tahdo kuulua laajemmin yhteiskunnassa ilman erityistä tukea. Tuo läpimurto on kuitenkin jäänyt sikäli puolitiehen, että pitkäaikainen perustavoite saada taide- ja kulttuuritoiminta budjetoitua osaksi SOTE:n toimintamenoja ei ole varsinaisesti toteutunut. Näinä vuosina, vaikka ei ehkä tietoisena kulttuuripolitiikan tuloksena, ovat syntyneet tietyt rakenteet, joissa ikäihmisiä osallistava taide toteutuu ja tämän työn tilaaja *Pirkanmaan Senioripalvelut Oy (PSP)* toimii.

2.1 Osallistavan taiteen tuleminen sosiaali- ja terveydenhuoltoon

Osallistavan taiteen historiaa SOTE-sektorilla ei tiedettävästi ole varsinaisesti tutkittu ja kirjoitettu vaan se tulee esiin erilaisten EU-ohjelmien, valtion, kuntien ja yksityisten säätiöiden rahoituksella 2000-luvulla toteutettujen hankkeiden arviointi- ja loppuraporteista. Tavoitteena ei ole nytkään historiankirjoitus vaan tarkastella näitä hankkeita sen hahmottamiseksi, millaisissa rakenteissa ikäihmisten osallistavaa taide tässä päivänä tehdään. Viimeisimmän ison valtakunnallisen kehittämishankkeen arviointiraportissa kerrotaan, että taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia on edistetty Suomessa 1970-luvulta lähtien (Jakonen & Lahtinen 2019, 24). Suomessa taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia eli Taiku-toiminnan kerrotaan alkaneen 1990-luvulla Arts in Hospital- ja Terveyttä kulttuurista -verkostojen toiminnasta. Soveltavan taiteen käyttö lisääntyi 2000-luvulla erityisesti Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) ja Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) poikkihallinnollisen Taiteesta- ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman 2010-2014 vaikutuksesta (mt., 6). OKM:n rahoittama KUULTO-ohjelma 2012-2015 oli suunnattu kuntien toimintakeiluihin alalla (mt., 29). Myös Taiteen edistämiskeskuksella (Taike) oli 2016-2018 oma Taiteen käytön ja hyvinvoinnin -kehittämisohjelma, joka kehitti toimialaa (mt., 23).

Tutkimuksissa on löytynyt kovaa näyttöä erityisesti siitä, että esimerkiksi kuvataide, musiikki ja tanssi saavat aikaan niiden harrastajissa tai vastaanottajissa heidän fyysisen ja sosiaalisen hyvinvointinsa kohenemistä, jotka ovat todennettavissa esimerkiksi aivotutkimuksen keinoin erilaisilla kognitiivisilla mittauksilla tai lääketieteellisesti, kuten sykkeen laskuna tai stressihormonin vähenemisenä veressä. Myös yhteisötaitteen on todettu voimaannuttavan yksilöitä ja ryhmiä, joilla ei ole vaikutusvaltaa ja joiden ääni kuuluu heikosti yhteiskunnassa. (Westerlund ym. 2016, 6- 7) Maailman terveysjärjestö WHO julkaisi viimeisimmän katsauksen taiteen hyvinvointivaikutuksista tutkimusnäytöstä 2019 (Fancourt & Saoirse 2019). Suomessa hyvinvoinnin näkökulma tulee selvästi esiin myös laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista (980/2012), jossa kuntia velvoitetaan tekemään tästä suunnitelmat.

Valtakunnallinen arviointi (Rosenlöf 2014) listaa seuraavia 2010-14 eri puolilla Suomea kuntien käyttöön ottamia toimintamalleja lisätä taide- ja kulttuuritoimintaa ikäihmisten parissa. Ikäihmiset nousevat omaksi kohderyhmäkseen taidelaitosten yleisötyössä ja kuntien taidekasvatuksessa. Kansallisteatteriin perustetaan kiertue-näyttämö, jonka avulla ammattiteatteri vie esityksiä hoitolaitoksiin ja myös ikäihmisten saataville. Monissa kaupungeissa otettiin käyttöön kulttuuriluotsit tai -kummit, jotka palvelivat myös ikäihmisiä. Eri kaupungeissa syntyi uusia SOTE:ssa tapahtuvan taide- ja kulttuuritoiminnan koordinaattorin tai suunnittelijan tehtäviä sekä kulttuuri- ja SOTE-toimialojen rajat ylittäviä hallinnollisia yhteistyörakenteita. Jotkut kaupungit ottivat käyttöön SOTE-laitoksissa asiakkaiden henkilökohtaiset kulttuurisuunnitelmat. Tutkimuslaitos Cuporen 2017 tekemän kyselyn mukaan joka viides kunta (40 kpl) kertoi käytäntönsä taiteen ja kulttuurin soveltavassa käytössä SOTE-palveluissa vakiintuneen (Jakonen & Lahtinen 2019, 32).

Kaikki edellä mainitut toimet eivät ole suoraa seurausta 2010-14 -toimintaohjelmasta vaan kyse on toiminnan juurtumisesta laajalla rintamalla ja sen kerrannaisvaikutuksista. Tästä esimerkkinä, että myös taiteen yksityiset rahoittajat, kuten Suomen kulttuurirahasto, otti käyttöön valtakunnallisissa ja maakuntahauissaan projektirahoitusmuodon, joka mahdollistaa hoitolaitoksissa toteutettavat taidehankkeet. Kulttuuritoiminnassa haluttiin myös entistä selvemmin irtautua viriketoiminnan viitekehyksestä ja alkaa puhua selkeästi taidetoiminnasta (Rosenlöf 2014, 9-10). Näiltä vuosilta jäi muutakin pysyvää. EU-kulttuuripääkaupunkivuosi vauhditti sitä, että Turun kau-

punki lahjoitti mm. professuurin kulttuurisen terveyden ja hyvinvoinnin tutkimukseen (Rosenlöf 2014, 31). Turun Ammattikorkeakoulusta on pyöritetty yhtä alan vanhimmista valtakunnallisista verkostoista (Taiku-sydän). Pirkanmaalla tehtiin ensimmäinen kuntia koskeva alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma, joka linjaa hyviä käytäntöjä ja antaa konkreettiset askelmerkit taiteen ja kulttuurin sisällyttämiseksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa (Pirkanmaan alueellinen hyvinvointisuunnitelma 2017).

Vaikeimmaksi rastiksi on osoittautunut taide- ja kulttuuri-toiminnan rahoituksen järjestäminen osana SOTE:n toimintamenoja. Jo edellä mainittua 2010-2014 -toimintaohjelmaa moititaan siitä, että vaikka sekä OKM:n että STM:n hallinnon alat olivat siinä mukana, STM ei osallistunut ohjelman rahoittamiseen (Jakonen & Lahtinen 2019, 7). Näyttääkin siltä, että tätä alusta asti vallinnutta vinoumaa ei ole pystytty oikaisemaan tänäkään päivänä sen enempää valtion kuin kuntienkaan budjeteissa. OKM:n rahoittamissa hankkeissa kulttuuripuolen ammattilaiset ovat kokeneet, että yhteistyösuhteen luominen oman kunnan SOTE-toimialan kanssa on usein vaikeampaa kuin yhteistyön tekeminen kokonaan toisen kunnan kanssa (Hautio 2016a, 199). Johtopäätös Helsinkiä koskevassa arvioissa 2016 on, ettei taidetoiminta edelleenkään ole laatukriteerinä kaupungin tekemissä asumispalveluiden palveluntarjoajien kilpailutuksissa. Kaupungin taide- ja kulttuuri-toimintaa SOTE:ssa luonnehditaan piste-mäiseksi ja usein asiasta kiinnostuneiden varassa olevaksi. Rahoitusta hakevat edelleen hankerahana useimmiten yksittäiset taiteilijat, taidelaitokset ja yhdistykset kulttuuripuolen varoista tai yksityisiltä säätiöiltä. (Rosenlöf 2016, 48-9) Helsingin kulttuuri-toimi jakaa rahaa kolmivuotisiin kehittämishankkeisiin, joka tuo toimintaa hie-man jatkuvuutta. Ala kaipaisi arvioijan mukaan pitkäjänteisten toimijoiden noteeraamista, unohtamatta uusien taiteilijoiden ja taidetoimijoiden mahdollisuuksia päästä alalle (mt., 49). Tampereella ikäihmisten kulttuuri-toimintaa rahoitetaan valti-onperintöihin, testamentteihin ja muihin lahjoituksiin perustuvasta ikäihmisten virkistysrahastosta, jota koordinoi poikkitaiteellinen Timanttiryhmä ja jota arvioija suosittaa ratkaisuna muuallekin (mt., 23).

Uusin isompi kehittämishankkeiden ja kokeilujen rypäs oli menossa opinnäytetyöhön liittyvän kehittämistyön toteutusvaiheessa 2018 Juhan Sipilän hallituksen kärkihankkeen muodossa. Kärkihankkeen tavoitteena oli vakiinnuttaa taiteen ja kulttuurin tarjonta ja käyttö osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Vakiintumisen edel-

lyttämiä rakenteellisia muutoksia ja pysyvää rahoitusta osana SOTE:n käyttötalousmenoja ei kuitenkaan näissä hankkeissa saavutettu (Jakonen & Lahtinen 2019, 6). Kärkihankkeen tavoitteena oli lisäksi prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen tähän tarkoitukseen ja hyvien käytäntöjen juurruttaminen rakenteisiin osana käynnissä olevaa SOTE- ja maakuntaudistuksen valmistelua. Tavoitteet jäivät toteutumatta osittain myös siksi, että koko SOTE- ja maakuntaudistus kaatui Sipilän hallituksen loppumetreillä. Useat hanketoimijat kärkihankkeessa arvioivat, että mitä kiinteämmin taide- ja kulttuuritoiminta tulkitaan osaksi SOTE-palveluita, sitä todennäköisemmin toimintaa rahoitetaan SOTE-budjeteista (mt., 71). 2018 joulukuussa kummankin hallinnonalan ministerit julkaisivat asiantuntijaryhmän valmistelemana suosituksen, jossa linjattiin sentään mitä taide- ja kulttuuritoiminta SOTE-palveluissa voi tarkoittaa. Suosituksena on taidehankinta osana rakennushanketta, ammattitaitelijan tai yhteisötaiteilijan asukkaita osallistava ohjattu taidetoiminta, taiteen spesifi käyttö (esim. sairaalaklovnit), omaehtoisen harrastamisen erilainen tukeminen (kulttuurilähete, kulttuuriluotsi) ja vierailuesitykset (Jakonen & Lahtinen 2019, 50; OKM & STM 2018).

2.2 Pirkanmaan Senioripalvelut Oy ikäihmisiä osallistavan taiteen kentällä

Opinnäytteen tilaaja Pirkanmaan Senioripalvelut Oy (PSP) on hoito-, hoiva- ja kuntoutuspalveluita sekä alueellisia hyvinvointipalveluita kolmella lähitorilla tuottava yhteiskunnallinen yritys, jonka omistaa Tampereen Vanhuspalveluyhdistys ry. PSP osallistuu Tampereen kaupungin järjestämiin ikäihmisten palvelujen kilpailutuksiin ja palvelujen ostajana kaupunki on sen suurin asiakas. Tätä nykyä yhtiö tuottaa palvelut neljässä kaupunginosassa Tampereella sijaitsevassa palvelukeskuksessa: Kuuselakeskus Härmälässä, Kaukaharjukeskus Kaukajärvellä, Taatalakeskus Koivistonkylässä ja Keinupuistokeskus Hervannassa. Lähitoritoiminta on Tampereen kaupungin järjestämä lähipalvelu. Lähitorit ovat kaikenikäisten kohtaamispaikkoja ja matalan kynnyksen neuvonta- ja palvelupisteitä. Lähitorilla voi myös vaihtaa ajatuksia, osallistua ryhmiin ja kursseihin tai käydä lounaalla ravintolassa.

PSP tuottaa palvelut Keinupuiston lähitorilla, Kuuselan lähitorilla ja Kaukaharjukeskus toimii osana Kaukajärven verkostomaista lähitoria. Lähitorin kulttuuri-, kädentaito- ja ilmaisutaidon ryhmissä oli 2019 5411 osallistumista, kun kaiken kaikkiaan

lähitoriosallistumisia oli yhteensä 32 479 (PSP-infoa). Tällä tavalla ajatellen PSP on merkittävä kulttuurilaitos omassa kaupungissaan. PSP on osallistunut 2010-luvulla moneen Kulttuurikeskus PiiPoon vetämään tai koordinoimaan OKM:n tai Suomen Kulttuurirahaston rahoittamaan yhteistyö- ja kehittämishankkeeseen. Yksi näistä oli käynnissä 2018 oleva Sipilän hallituksen kärkihankkeista rahoitettu kokeiluhanke, jossa kehitettiin kestäviä ja monistettavia malleja taide- ja kulttuuritoiminnan toteuttamiseen SOTE:ssa (%Taidetta).

PSP palkkasi syksyllä 2017 luovaan toimintaan toistaiseksi voimassa olevaan työsuhteeseen yhteisötaiteilijan. Yhteisötaiteilija on koulutukseltaan kuvataiteilija (AMK) ja hän on suorittanut myös musiikin perusopinnot. Aluehallintovirasto (AVI) huomioi yhteisötaiteilijan työpanosta henkilöstömitoitukseen. Toisin sanoen PSP toteutti itsenäisesti sen, mikä edellä mainituissa valtakunnallisissa ja alueellisissa hankkeissa on jäänyt toteutumatta. Taiteilija on osa SOTE-yksikön henkilökuntaa ja merkittävä osa taidetoiminnan kuluista rahoitetaan osana perustoimintamenoja. Yhteisötaiteilija jakaa nykyisin aikaansa kaikkien PSP:n keskusten kesken (päivä/keskus) ja käyttää sen lisäksi yhden päivän erityisesti yhteisötaiteen seuraamiseen, kehittämiseen ja toteuttamiseen. Taatalassa yhteisötaiteilijan työ on osa palvelukorttelikonseptia, jonka toiminta on lähitorien kaltaista. Yhteisötaiteilijalla oli kehittämistyön aikana käynnissä Toivo –yhteisömusikaalihanke, jonka ensi-ilta oli kesäkuussa 2018. Musikaalia valmisteltiin yhteisötaiteilijan ja musikaalin ohjaajan vetämissä Toivo-ryhmissä. Tätä ennen ikäihmisten kanssa on tehty monia merkittäviä taide- ja kulttuuriprojekteja jo aiemminkin (näistä lisää luvussa 4).

Taiteilijan palkkaaminen organisaatioon tai SOTE-yksikköön ei ole uusi ajatus vaan eri kehittämishankkeissa vuosien varrella asiaa on tutkittu ja kokeiltu monella paikakunnalla, kokeilut vain eivät ole jääneet pysyviksi. 2014-2015 OKM rahoitti kunta-, alue- ja lähiötaiteilijakokeiluja, joissa yksi tai useampi kunta yhdessä palkkasi taiteilijan ideoimaan ja toteuttamaan taide- ja kulttuuritoimintaa alueella eri kohderyhmien kanssa reilussa kymmenessä kunnassa ja kaupungissa (Hautio 2016b, 21-24). Vaikka kunta- ja aluetaitelijatoiminnan jatkuvuus ei näyttänyt rahoituksen puutteen vuoksi tuolloin todennäköiseltä, eri hankkeissa kuitenkin visioitiin juuri sitä, että jatkossa taiteilija olisi osa SOTE-sektorin henkilöstörakennetta (Hautio 2016a, 209). Myös Sipilän hallituksen kärkihankerahoista rahoitetuissa hankkeissa ja kokeiluissa oli kaksi, joissa kokeiltiin tätä mallia (Jakonen & Lahtinen 2019, 41).

Näistä Lahden kaupungin Vuoksi -hankkeessa 2016-2018 Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymään palkattiin 9 taiteilijaa, jotka olivat työsuhteessa SOTE-organisaatioon ja heitä kutsuttiin ”yhteisötaiteilijoiksi” (mt., 158). Arviointiraportissa kerrotaan, että hankkeessa työskenteli myös organisaatiotaiteilija ja että yhden taiteilijan työsuhde vakinaistettiin hankkeen kuluessa (mt., 159). Hankkeen johtaja kertoo 2018, että yksi yhteisötaiteilija on jäänyt pysyvästi taloon, mutta tekstistä ei selviä, milloin työsuhde on alkanut (Rautiainen 2018). Toimintamalli, jossa taide- ja kulttuuritoiminnan rahoitus osana SOTE:n toimintamenoja olisi ratkaistu siten, että taiteilija olisi palkattu toistaiseksi voimassa olevaan työsuhteeseen SOTE:n henkilöstörakenteeseen, ei ole kovin yleistä. Mahdollisesti heitä on valtakunnassa vain kaksi, yksi Tampereella PSP:ssä ja toinen Lahdessa Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymässä.

2.3 Osallistava taide ja ikäihmisten ääni

Yhteisötaiteella ja osallistavalla taiteella on yhteinen historia. François Matarasson (2019, 156-7) mukaan yhteisötaide on vanhempi ja kollegiaalisempi taidemuotona, josta yksilökeskeiseen kehitykseen ja hyvinvointiin keskittyvämpi osallistava taide on kehittynyt. Suomessa yhteisötaiteella on vahva yhteys myös sosiokulttuuriseen innostamiseen ja siinä käytettävään fasilitointiin. Timo Toikko (2012) kirjoittaa sosiokulttuurisen työn ja yhteisötaiteen historiaa rinnakkain. Taustalta löytyvät settlementtityö Yhdysvalloissa, työväestön keskuudessa tehty sosiaalityö Ranskassa, Augusto Boalin ”sorrettujen teatteri” Brasiliassa ja laajemmin taiteen modernismi, joka halusi jalkauttaa taiteen kansan pariin pois eliitin kulttuuripalatsista (mt., 275-8). Yhteistä näille perinteille on lähtökohta, jossa ammattitaiteilijat tekevät työtään vähävaltaisten marginaaliryhmien asuinympäristöissä. Näin taide ja kulttuuri tulevat osaksi erityisryhmien arkista elämää ammattitaiteilijoiden ohjauksessa. Boalin metodi perustui toisen brasilialaisen Paolo Freiren sorrettujen pedagogiikkaan, jonka ytimessä on aito dialogisuus marginaalissa elävän kohderyhmän kanssa ja yleisön katsoja-aseman rikkominen osallistamalla katsojia osaksi esitystä (mt., 278). Yhteisötaiteen historiallisina edeltäjinä on pidetty myös 1900-luvun avantgardea, kuten dadaisteja ja surrealistejä, 1960-luvun situationistien tilannetaidetta, kuten happeningeja ja performansseja sekä 1960-luvun paikkasidonnaista taidetta (Jussilainen 2019).

Sosiokulttuurisen innostamisen lisäksi puhutaan myös fasilitoinnista. Suomessa fasilitoinnin taustalla vaikuttaa vahvasti juuri Freiren ajattelu (Karttunen 2018, 8-9). Leena Kurjen (2000 teoksessa Karttunen 2018) kehittämä sosiokulttuurinen innostaminen perustuu juuri Freiren ”sorrettujen pedagogiikkaan”. Menetelmässä kohderyhmän päähän ei istuteta oppeja ulkoapäin vaan he kasvavat toimijoiksi oman kriittisen reflektionsa kautta. Kohderyhmä määrittelee itse toiminnan tavoitteet ja osallistujia kannustetaan löytämään ongelmiinsa itse ratkaisuja. Fasilitaattorin tehtävänä on toimia löytämisprosessin helpottajana, joka antaa kulloinkin tarvittavia menetelmiä ryhmän käyttöön. (Karttunen 2018, 10) Puhutaan myös taidefasilitoinnista, joka on yhteistoiminnallista, räätälöityä ja luottamuksellista toimintaa osallistujien kanssa (mt., 15). Fasilitointia tehdään nykyään myös taiteen ulkopuolella, kuten liike-elämässä ja organisaatioiden kehittämisessä ja siitä on tullut osa eri alojen taiteilijoiden työnkuvaa eli niin sanottua ”uustaitelilijuutta” (mt., 6).

Pirjo Roponen-Lunnaksen (2013) yhteisötaiteilijoiden uranuurtajille tekemän kyselyn mukaan yhteisötaide on Suomessa valtavirtaistunut, eikä sen asemasta taiteen kentässä enää tarvitse keskustella. Yhteisötaiteesta on tullut viime vuonna osa sekä valtion edistämää kulttuuripolitiikkaa että taiteilijoiden työllisyyspolitiikkaa. Roponen-Lunnas muistuttaakin, että hyvinvointivaltiota on uudistettu uusliberalististen talousoppien mukaisesti, jossa osallistumisvastuuta siirretään tietoisesti yksilöille ja kansalaisille itselleen. Osallistamisen ja valtaistumisen käsitteet tulevat suomalaisen hyvinvointipuheeseen myös EU:n köyhyyttä ja syrjäytymistä estävien ohjelmien kautta. Anna Jussilaisen (2019) mielestä osallistava -termillä on ylhäältä päin ohjattu kaiku, kun taas osallistuminen viittaa hierarkiattomampaan prosessiin. Aidon osallistumisen ja osallisuuden edellytyksenä on osallistujan mahdollisuus vaikuttaa prosessin lopputulokseen ja vain sitä kautta osallistaminen tulee mahdolliseksi. Jussilaisen mukaan Suomessa moni taiteilija on halunnut tietoisesti erottautua 1970-luvun vasemmistolaisuudesta, josta yhteisötaidettakin on kritisoitu. Yhteisötaide-termi on meillä poliittisesti neutraalimpi kuin esimerkiksi Britanniassa ja yhteisötaide tuli täällä tunnetuksi vasta 1990-luvulla.

Yhteisötaiteilijoiden haastattelussa ja kyselyssä termit yhteisötaide ja osallistava taide ovat tekijöiden parissa Suomessa suosituimmat (Heikkilä 2015, 42). Soveltava taide koetaan välineellisemmäksi kuin yhteisötaide (Jussilainen 2019). Yhteisötaiteen tavoitteena on vahvemmin taiteellinen ulostulo, kun taas soveltaminen ymmärretään

enemmän taiteellisten menetelmien käyttämiseksi. Hyvinvointitaide -termin koettiin asettavan tekemiselle sisällöllisiä vaatimuksia ja rajaavan tekemisen vapautta. (Heikkilä 2015, 28) Karttusen (2018, 7) mukaan taiteilijat suhtautuvat myös fasilitointiin kaksijakoisesti. Osa pitää sitä kannatettavana, osa ylhäältä tulevan hallinnan välineenä. Karttunen siteeraa sosiokulttuurisen innostamisen kehittäjä Kurkea, joka on kirjassaan todennut, että fasilitoinnin militanttius on kadonnut tekemisen ammatillistumisen myötä (mt., 13-15).

Myös Toikko (2002, 272) tuo esiin Kurjen tekemän jaon kuumaan ja kylmään tekemiseen. Kuuma innostaminen on muutosorientoitunutta ja kylmä innostaminen laistuu helposti harrastus- ja viriketoiminnaksi. Sosiokulttuurisen innostamisen kontekstissa taide on esillä siten, että innostuja pääsee luomaan siihen omanlaisensa suhteen osallistumalla ja tekemällä omaa identiteettiään ja kansalaisuuttaan näkyväksi. Muutosorientoituminen tarkoittaa sekä sosiokulttuurisen innostamisen että yhteisötaiteen osalta muutosta osallistujien itseymmärryksessä ja itseilmaisussa yksilö tai yhteisötasolla. (mt., 273-4) Yksi mahdollisuus on ajatella, että eri termejä tarvitaan, koska ne paljastavat tekijän yhteiskunnallisen orientaation ja erilaisen suhtautumisen osallistujiin. Yhteisötaiteessa voi ajatella olevan erilaisia suuntauksia, joilla voi olla toisistaan poikkeavia analyysieja yhteiskunnallisesta tilasta ja sen tarpeista. Yhteisötaidetta voidaan tehdä relationaalisen estetiikan pohjalta, yhteisön ristiriitoja paljastavan antagonistisen tai dialogisen estetiikan pohjalta (Westerlund 2017, 5-6).

Matarasson (2019, 57) mukaan sekä osallistava että yhteisötaide perustuvat taiteen ammattilaisten ja amatöörien yhteistyöhön. Osallistavassa taiteessa ammattilainen ohjaa toimintaa, mutta yhteisötaiteessa ammattilainen ja amatööri toimivat tasavertaisesti ja lopputulos on aidosti ennalta arvaamaton (mt.). Lisäksi Matarasso pitää taiteen edellytyksenä sitä, että tekemisen tuloksena on jollakin tavoin erityinen tai omintakeinen taideteos (mt., 48-50). Jussilainen (2019) määrittelee yhteisötaiteen taiteilijan aloitteesta ja ohjauksessa tapahtuvaksi prosessiksi, jossa ei-ammattilaiset ovat osallistujina mukana. Taiteilijan ammattitaito on ohittamattoman olennaista prosessissa, hänen tehtävänsä on tuoda tekemiseen taidekonteksti jakamalla omaa osaamistaan ja etsimällä osallistujille oikeita tapoja ilmaista itseään. Jussilainen kuvaa prosessia inklusiiviseksi ja osallistujalähtöiseksi. Tekemistä leimaa toimijuuden vahvistaminen, yhdessä tekeminen ja kokemuksen esiin tuominen teknisen taituruuden sijasta. Lopputulos voi tähdätä esitykseen tai muuhun julkituloon. Mataras-

son näkökulmasta Jussilainen listaa sekä osallistavan että yhteisötaiteen piirteitä. Itse kallistun Matarasson linjoille, jossa osallistavan tai yhteisötaiteen erontekoa on arvioitava tapauskohtaisesti. Sosiokulttuurisen innostamisen ja fasilitoinnin ymmärtämisen menetelmiksi, joita osallistavassa tai yhteisöllisessä prosessissa voidaan käyttää.

Yksi yhteisötaiteen keskeinen edellytys on kohderyhmän äänen esiin tuominen. Neljännen ja viidennen iän ikäihmisten oman äänen esiin saaminen ei ole helppo tehtävä. Jo heidän taide- ja kulttuurimieltymyksistään tiedetään hyvin vähän. Anna-Mari Rosenlöf (2016, 10) referoi 50+ ikäisten kulttuurimieltymyksiä selvittänyttä tutkimusta ja toteaa, ettei sen otantaan kuulunut ollenkaan neljännen ja viidennen ikäiset. Mainitun tutkimuksen perusteella ikäihmisistä 45 prosenttia on taiteen ja kulttuurin suurkuluttajia, 14 prosenttia satunnaisesti tai ei ollenkaan kiinnostuneita ja 37 prosentilla kiinnostus taiteita ja kulttuuria kohtaan sijoittuu näiden ääripäiden väliin. Moni ikäihmisten kanssa työskentelevä on huomannut, että varsinkin iäkkäillä naisilla on tapana alistua virikeohjaajan tahtoon (Pusa 2012, 15). Tiina Pusa haastatteli taidekasvatuksen näkökulmasta eläkeläisiä, jotka osallistuivat tanssia ja valokuvaa yhdistäneeseen työpajaan, jonka pohjalta tehtiin yleisölle avoin näyttely. Hänenkään otantaansa eivät toisin sanoen kuuluneet palveluasumisen tai ympärivuorokautisen hoivan piirissä elävät ikäihmiset. Pusa (2012, 25) kysyi mm. mitä nämä aktiivisesti taidetta harrastavat eläkeläiset tarkoittivat taiteella, millaisia esteitä heillä oli tehdä taidetta ja mitä he ajattelivat nähdyksi tulemisesta.

Työpajaan osallistuneet eläkeläiset kertoivat, että asema soi heidän jatkaa taideharrastuksia, joka aiemmassa elämänvaiheessa olivat jääneet kesken. Uudet kokemukset ja elämykset, kuten osallistuminen valokuva- ja tanssityöskentelyyn, auttoi yhtä ikäihmistä sopeutumaan elämäntilanteeseen eläkeläisenä ja tulemaan ”omaksi itsekseen”. (mt., 31) Toiselle taide oli pelastus ja pakopaikka elämän vaikeilla hetkillä (mt. 56). Osa ikäihmisistä haki taiteesta miellyttäviä elämyksiä (mt., 42), mutta osa odotti myös esteettistä ”räväyttämistä” ja sen synnyttämiä uusia ”ahaa-elämyksiä” (mt., 50). Omaan tekemiseen heittäytyminen kauhistutti useata heistä aluksi, mutta uskallus palkittiin itsetunnon vahvistumisena ja ylpeytenä lopputuloksesta (mt., 40). Itseen osallistujat eivät kuitenkaan pitäneet taiteilijana vaan taiteilijaa pidettiin henkilönä, joka on aikaansa edellä oleva ”edelläkävijä” (mt., 51). Työpajaan osallistuvilla eläkeläisillä erityisesti ohjaajan, mutta myös vertaisten hyväksyvä katse tekemisessä oli tärkeä (mt., 58). Yksi osallistui mieluiten työpajoihin, joissa on eri-ikäisiä osallistujia

ja nautti juuri mahdollisuudesta kohdata uusia ihmisiä (mt., 67). Jos ajattelen itse näiden eläkeläisten ajatuksia taiteesta ja osallistumisesta taiteen tekemiseen, yllätyn ajatusten tuoreudesta ja taidekokemusten syvyydestä. On hyvin tärkeitä olla paneematta ikäihmisiä valmiiksi oletettuun muottiin. Haastattelujen pohjalta Pusa (mt., 48) vetoaakin, ettei ikäihmisten taidetta ”amputoitaisi” pelkästään muistelun työkaluksi vaan uuden löytäminen, merkityksellisen nykyisyyden ja tulevaisuuden luominen ovat iästä riippumaton tarve, jota voi toteuttaa taiteen kautta.

2.4 Osallistavan taiteen julkisuus ja kulttuurijournalismin agendat

Monessa taide- ja kulttuuritoimintaa SOTE:ssa toteuttaneen hankkeen arviointiraportissa peräänkuulutetaan parempaa viestintää taidetoiminnasta myös SOTE-yksikön ulkopuolisille yleisöille. Kulttuurimyönteisyys ei näy riittävästi monen palvelutalon ulkoisessa viestinnässä, vaikka itse toiminta olisikin kohdallaan (Rosenlöf 2014, 11). Laajempaa näkyvyyttä ja yhteiskunnallista keskustelua koetaan tarvittavan, jotta tällaista toimintaa osataan jatkossakin vaatia (Jakonen & Lahtinen 2019, 169). Alue-, kaupunki- ja lähiötaiteilijahankkeiden taiteilijakyselyssä taiteilijat kokivat hyötyneensä hankkeista siten, että oman työn eettinen arvo ja merkityksellisyys kohdeyhmälle lisääntyivät. Samalla taiteilijat kokivat hyötyneensä näkyvyydestä, jota hankkeiden julkisuudesta oli tullut myös heidän omalle taiteelliselle työlleen. (Hautio 2016a, 191)

Timo Toikon (2002, 275-6) mukaan sosiokulttuurisen työn ja yhteisötaiteen tavoitteena on alusta asti ollut tehdä marginaaliin jäävien ihmisten osaamista näkyväksi kulttuuripiireissä. Siksi toimintaan on aina kuulunut syntyneiden teosten julkinen esittäminen tavalla tai toisella. On ajateltu, että ainoastaan julkisen huomion ja keskustelun kautta tulee mahdolliseksi parantaa marginaaliryhmien asemaa ja poistaa yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta. Ajatuksen voi viedä vielä pidemmälle, ymmärtää taide ja sen avulla syntyvä yhteisö ”toisin tekemisen tilana”, joka demonstroi miten yhteiskunnallisia jakolinjoja voidaan poistaa ja on myös eräänlaista kansalaiskasvatusta (mt., 279-80). Toikon mukaan yhteisötaiteessa tavoitteena ei ole ammattitaide vaan prosessi, tekemisessä vältetään jakoa taiteeseen ja ei-taiteeseen (mt., 280). Roponen-Lunnas (2013) tuo esiin esitettyä kritiikkiä juuri sellaista taide-toimintaa kohtaan, jossa prosessi nostetaan etusijalle, unohdetaan taide ja taiteen

toissijainen yleisö. Matarasso (2019, 95) toteaa, että osallistavan taiteen taiteellinen laatu on aina ”kiistanalainen”. Jussilainen (2019) pohtii, kuinka erilaista tekemistä nykyisin mahtuu ammattitaiteeseenkin, on jaettua tekijyyttä, vuorovaikutuksellisia prosesseja ja erilaisia konteksteja, joissa taidetta tehdään. Tässä mielessä yhteisötaide ja nykytaide myös lähestyvät toisiaan sekä prosesseiltaan että esitysmuodoltaan.

Ulkopuoliselle yleisölle esittäminen kuitenkin mietityttää SOTE:ssa osallistavaa taidetta tekeviä. Esimerkiksi edellä mainitun Lahden kaupungin Vuoksi -hankkeen kuvailussa luovutaan yleisölle esitettävän teoksen välttämättömyydestä. Asia tulee esiin siinä, miten he määrittelevät keksimänsä yhteisötaiteilija -nimikkeen ja toimenkuvan: ”Yhteisötaiteilijan nimike on luotu erotukseksi yhteisötaiteesta taidesuuntauksena, jotta taiteilijoilla taidealastaan riippumatta olisi tilaa säilyttää ammatti-identiteettinsä ja oman taiteenalan luonne työskennellessään sosiaalisissa konteksteissa” (Jakonen & Lahtinen 2019, 162-3). Tulkitsen ammatti-identiteetikohdan lainauksessa siten, että yhteisötaiteilijana voi olla myös yksilötaiteilijoita, jotka eivät halua leimautua yhteisötaiteilijoiksi vaan haluavat jatkaa myös muuta yksilötaiteellista toimintaansa. Myös suhde julkisuuteen ja toissijaiselle yleisölle esittämiseen eroaa: ”Yhteisötaiteilijan työ taas voi alkaa ja päättyä täysin osana muuta yhteisössä tapahtuvaa palvelua. Taiteellinen prosessi onkin usein avoin ainoastaan yhteisön sisällä, ja toisinaan sielläkin vain toisen yhteisön ihmisen ja taiteilijan kahdenvälisesti. Kaikesta työstä ei myöskään jalostu varsinaista taideteoslopputulemaa, vaan prosessi voi olla myös aineetonta tai tyystin esittämiskelvotonta” (mt., 163). Samalla todetaan, että teoksia on nähty myös julkisesti ja että projekteissa asiakas ei ole toiminnan kohde vaan ”yhdenvertainen osa produktion työryhmää” (mt.).

Osallistavan taiteen erityisluonteesta ja siitä, ettei teoksia mahdollisesti edes pyritä esittämään toissijaisille yleisöille seuraa monia asioita. Kulttuurijournalismin muodostama julkinen tila on perinteisesti ollut hyvin yksilötaiteilijakeskeinen, mistä onkin koitunut se, että yhteisöllistä tekemistä on vaikea arvostaa ja arvioida. Roponen-Lunnaksen (2013) mukaan taidemaailman institutionaaliset arviointikriteerit eivät sovi yhteisötaiteen arvioimiseen. Hän toteaa, että mikäli yhteisötaidetta ei ole ohjainmassa nimekäs ja taidemaailman tunnustama ammattitaiteilija, se ei välttämättä ole kulttuurijournalismin kannalta houkutteleva aihe. Roponen-Lunnas muistuttaa kuitenkin, ettei kulttuuri ole vain taiteilijoiden valtakunta ja että yhteisötaidetta tulee arvioida laajassa kulttuurin ja yhteiskunnan kentässä. Jussilainen (2019) tähdentää,

että kriitikon on tärkeätä ymmärtää genreä ja sen arvoperustaa, pelkkä lopputuloksen arvioiminen ei riitä. Kriitikki voisi Jussilaisen mielestä rakentua myös dialogisemmin, yhdessä osallistujien kanssa. On tärkeätä erottaa, arvioidaanko taiteellista laatua vai sosiaalisia vaikutuksia. Koska tämän työn yhtenä tavoitteena on parantaa osallistavan taiteen mahdollisuuksia saada julkista näkyvyyttä, muodostaa kulttuurijournalismi yhden tärkeän julkisuuskanavan. Kulttuurijournalismin toimintatavat ja kulttuuritoimittajien arvostukset vaikuttavat osaltaan siihen, miten osallistava taide voi mediassa tulla noteeratuksi.

Heikki Hellmanin ja Marja Jaakkolan (2009, 25) mukaan viime vuosina keskustelua kulttuurijournalismista on hallinnut huolipuhe, joka heijastaa kahden eri kulttuurijournalismia ohjaavan paradigman ristiriitaa: esteettinen ja journalistinen näkökulma. Orientaatiot ovat tutkimuskäyttöön luotuja arkityyppejä, todellisuudessa tyypitetyt sekoittuvat. Esteettinen tulokulma korostaa toimittaja-kriitikon roolia ja pitää taiteen edustajana mediassa. Journalistinen lähestymistapa taas korostaa uutisarvoisuutta ja näkee kulttuuritoimittajan median edustajana taidekentällä. Utistoimittaja pyrkii objektiivisuuteen, taidekriitikko taas kirjoittaa asiantuntemukseensa perustuen subjektiivisen arvion teoksesta. Kriitikkotyyppi on elitistinen erikoisyleisölle kirjoitettava taiteen edistäjä. Utistoimittaja taas osoittaisi ammattitaidottomuutta, jos hän suhtautuisi aiheeseensa intohimoisesti ja luopuisi etäisyyden pitämisestä suhteessa haastateltavaan. (mt.,25-6) Esteettisen paradigman yleisöideaaali on ”sivistysihminen” ja journalistisen puolestaan kansalainen tai kuluttaja (mt., 29). Kulttuuritoimituksille on ollut ominaista muita toimituksia laajempi asiantuntija-avustajien käyttö (mt., 28). Journalistinen lähestymistapa tuo taiteellisen laadun lisäksi uutiskriteereiksi tärkeyden, suuruuden, läheisyyden ja uutuuden (mt., 39).

Hellman ja Jaakkola osoittavat selkeästi Helsingin Sanomien osalta, jolla on tietävästi maan suurin kulttuuritoimitus, että siirtymä uutismaisuuteen on alkanut jo 1980-luvulla ja se on ollut lehden johdon tietoinen tahto (mt., 30-33). Vanhat kriitikopersonat ovat siirtyneet 2000-luvulla eläkkeelle ja uusissa rekrytoinneissa on haettu kulttuuritoimittajien uutisosaamista (mt., 33). Avustajien määrä on entisestä selvästi vähentynyt (mt., 34). Kriitikin osuus lehden jutuista on pysynyt 30-vuoden aikana kuitenkin samana, mutta arvostelujen rooli niin sanottuna lähtöjuttuna eli kulttuurisivut aloittavana juttuna on vähentynyt. Reportaasit, henkilöjutut ja uutiset ovat vallanneet ykkösjutun paikan. (mt., 35) Taiteenaloista neljä suurta, kirjallisuus,

musiikki, kuvataide, teatteri dominoivat aihepiirejä, pop-musiikkia ja elokuvaa käsittelee viidennes jutuista (mt., 39).

Toinen kulttuurijournalismiin voimakkaasti vaikuttava asia on niin sanottu tabloidiisaatio. Tällä viitataan sisällön iltapäivälehtimäistymiseen ja muodollisella lehtien isommasta sivukoosta luopumiseen (Hellman & Ruohonen 2019, 213). Iltapäivälehtimäistymisellä tarkoitetaan juttujen lyhentymistä, kuvien merkityksen korostumista, kovien uutisten korvautumista pehmeämmillä aiheilla, henkilöjuttujen määrän ja tunteisiin vetoamisen lisääntymistä (mt., 216). Iltapäivälehtimäistymisolettaman mukaan tabloidiin siirtyminen johtaisi kulttuuriosaston kasvuun, henkilöjuttujen osuuden lisääntymiseen ja kritiikin vähentymiseen. Helsingin Sanomissa ei ole käynyt näin eli kulttuurin ja kritiikin osuus ei ole muuttunut. (mt., 219). Eniten lisääntyivät erilaiset toimituksen omat suositukset, lyhyet kirjojen puffimaiset nostot, joita pidetään ns. pintakritiikkinä (mt., 226). Juttujen keskipituus kasvoi ulkoasun vuoksi ja koska segmenttiajattelun mukaisesti yleisöä halutaan palvella myös lukemistojuutuilla. Kuvallisuus lisääntyi tuntuvasti. (mt., 227-31)

Kun opinnäytteen kehittämistyö tehtiin Tampereella, on syytä luoda lyhyt silmäys kulttuurijournalismin tilanteeseen myös maakunnan ykköslehdessä Aamulehdessä (AL). AL:n kulttuuritoimittajat ovat pitkälti sisäistäneet uutismaiset journalistiset arvot (Ohtamaa 2016, 77). Useiden tutkimusten mukaan toimittajan työ on muuttunut kiireisemmäksi ja stressaavammaksi laskevan mainosmyynnin, internetin ja sosiaalisen median tulemisen ja medioiden keskinäisen kilpailun kovenemisen vuoksi (Pöyhtäri ym. 2016). AL:n kulttuuritoimittajia haastatellut Minna Ohtamaa (2016, 31) ottaakin esiin vielä yhden keinon, jolla muutospaineisiin medioissa yritetään reagoida, se on yleistoimittajuus ja monitekeminen. Erilaisille yleisöille konseptoiminen on vienyt lehdissä päätösvaltaa sisällöistä toimittajilta keskijohdolle ja editoijille, jotka vahtivat konseptissa pysymistä. Myös tiimi- ja projektityö ovat lisääntyneet. (mt., 32) Kulttuuritoimittajat kertovat oman sanavallan aiheisiin vähentyneen, vaikka painokkaasti esiintymällä voi saada edelleen oman aiheensa läpi. (mt., 53) AL:n toimittajat tekevät printin lisäksi jutustaan usein video-, verkko- ja someversiot (mt., 63). He kokevat, että lukeneisuuden ja sivistyneisyyden sijasta ajassa olemisen merkitys on kasvanut somen myötä (mt., 65). Jotkut pitävät tätä toivottavana kulttuurijournalismin ”leppoistumisena” (mt., 67).

Aamulehti siirtyi tabloidiin 2014. Ohtamaan haastateltavat ovat uudistukseen tyytyväisiä erityisesti pitkien haastattelujen mahdollistumisen myötä (mt., 57). Kulttuuri-toimituksella on myös juttuvaihtoa samana vuonna perustettuun maakuntalehtien Lännen mediaan kuuluvien medioiden kanssa (mt., 60-1). Pääjuttujen pitenemistä ja juttujen henkilökeskeistymistä on tapahtunut myös AL:ssä, juttuja tehdään entistä enemmän tapahtumista jo etukäteen (mt., 68-70). Juttuja mietitään alusta asti kokonaisuutena, jossa arvioidaan valokuvaamismahdollisuudet ja mitä tehdään videona. Toimittajat kertovat, että omia erityisiä aiheita mietitään vähän koska päivänpolttavat aiheet hallitsevat agenda. (mt., 71) Myös paikallisuuden, erityisesti maakunnallisuuden merkitys on kasvanut (mt., 72). Tänä keväänä AL:n toimituksissa ollaan jälleen uuden edessä, kun Mediakonserni Sanoma osti lehden osana isompaa kauppa Alma Median kanssa. Vielä ei tiedetä, miten tämä näkyy sisällöissä esimerkiksi juttuvaihtona.

3 KOKEILEMALLA KEHITTÄMINEN

Opinnäytteeseen kuuluva kehittämistyö tehtiin kokeilemalla, kokeiluna toimi PSP:n kanssa järjestetty seminaari ja seminaariviestintä. Seminaarin nimessä esitettiin radikaali ajatus ikäihmisten palvelutalon muutoksesta kulttuurikeskukseksi. Sen tavoitteena oli sekä profiloida PSP taide- ja kulttuuritoimintaa harjoittavana SOTE-toimijana että käydä valtakunnallisesti tärkeitä keskustelua toimialan haasteista. Seminaari toteutti kokeilukulttuurin perusajatusta, että kokeilemalla voidaan oppia jostakin rajatusta asiasta suoraan kentältä saatujen kokemusten kautta uutta, joka voi antaa jatkokehittämislle suuntaa (Hassi ym. 2015, 46). Seminaari oli hyvä kokeiluna siksi, että se pakotti PSP:tä miettimään, mikä omassa toiminnassa on tärkeitä ja julkistamisen arvoista. Koska PSP astui selkeästi palvelutalon roolista ulos, kokeilu näytti, mitä kulttuurikeskuksen asema käytännössä merkitsi ja toi mukanaan. Oman toiminnan suhteuttaminen toimialaan vaatii tietoa ja näkökulman vaihdosta, mikä ei ole aluksi helppoa. Onnistuneessa tiedottamisessa tarvittavan itseymmärryksen ja pelisilmän kehittyminen vie aikaa. Kokeilussa toimin myös seminaarin tiedottajana. Ennen kokeilua olin PSP:stä tavannut toimitusjohtajan, yhteisötaiteilijan ja yhden sosiaalihojajaajista, mutta opiskelijana jouduin keskelle uusia ihmisiä ja todella moniammatillista asiantuntijaorganisaatiota sidosryhmineen.

Kokeilun viestintäosuus mahdollisti myös tiedotuskoneiston rakentamisen ja toimittajakontaktien luomisen jatkoa ajatellen. Nykymedian kanssa toimiminen vaatii kokeilua, koska sen toimintatavat ovat aina liikkeessä. Tuntui virkistäväältä vaihteeksi lähteä suoraan tekemään, vaikka sisäinen ääni koko ajan varotti, että ethän tiedä ikäihmisiä osallistavasta taiteesta paljoakaan ja vielä vähemmän olet toiminut SOTE-maailmassa. Myös viestinnän ammattilaisena tunsin nöyryyttä, sillä olin samaan aikaan toisessa tuotannossa ymmärtänyt, ettei järjestömaailmasta ja työmarkkinatoimittajien kanssa syntyneet tiedotusoppini välttämättä päde kulttuuritoimittajien kanssa vaan kulttuurin kentällä vallitsevat omat päiväjärjestyksensä ja lainalaisuutensa. Toimittajien haastatteluja ja tiedottamisen tuloksia analysoimalla voi oppia, millaisia median käytännöt nykyään ovat, millaisia vinoumia ja valtarakenteita asetelmaan sisältyy. Kokeilussa syntynyttä aineistoa analysoin kehittämisenetnografisella otteella.

3.1 Syntyneet aineistot ja niiden analyysimenetelmät

Vieraiden kulttuurien tutkimuksesta eli antropologiasta erilaisia nykykulttuurin ilmiöitä tarkastelemaan ulottuvalle etnografialle on ominaista, että aineiston keruu tapahtuu kentällä, tutkimus perustuu vuorovaikutukseen ja saadun materiaalin kokonaisvaltaiseen kontekstointiin sekä se, että tutkimus ymmärretään todellisuuteen vaikuttavaksi ja sitä muuttavaksi toiminnaksi (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2018, 10). Nykyetnologiassa käsitys kentästä on muuttunut ja siksi edellä mainittua seminaarikokeilua on mahdollista pitää oikeana kenttätöinä, jossa tutkijana heittäytyä vuorovaikutukseen kahdella itselleni lähes täysin vieraalla alalla, osallistavassa taiteessa ja ikäihmisten hoivassa toimivien ihmisten kanssa (Fingerroos & Jouhki 2018, 83). Törmäyksistä itselle uusiin asioihin ja yhteiseen kokeiluun osallistujien kesken syntyy erilaisia kenttämuistiinpanoja, joiden varassa on mahdollista saada etnografisen analyysin kautta uutta tietoa. Etnologiassa aineiston analyysi ei pyri yleistyksiin vaan todistusvoimaan aineistojen ”suhteutuksen” kautta (mt., 104).

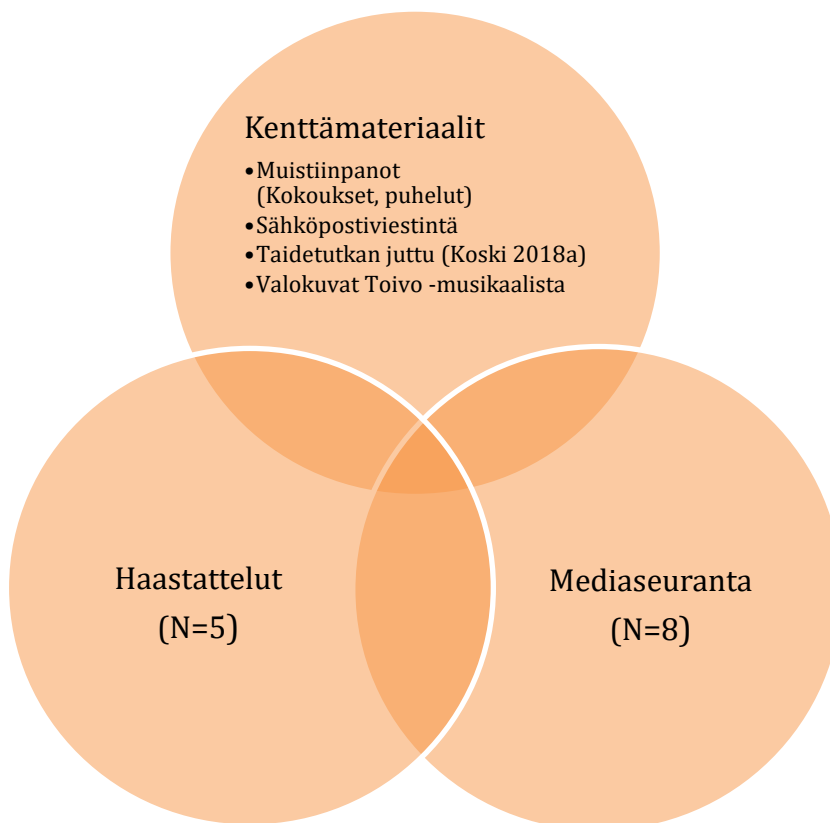
Etnografiselle analyysille ominaista on autoetnografisuus, sillä tavoitteena on pitää koko ajan tutkijan valinnat ja hänen roolinsa kentältä tietoa hankkivana toimijana näkyvissä (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2018, 9). Tämä tarkoittaa myös tietoisuutta siitä, että kehittäminen itsessään on todellisuuteen vaikuttava interventio. Vaikutukset voivat olla hyviä ja huonoja, tarkoitettuja ja tahattomia. Tutkijan kokemuksen ja havaintojen läpi suodattuvassa kirjoittamistavassa on tärkeitä kertoa rehellisesti myös eri tilanteissa heränneistä tunteista ja epäilyksistä sekä mokista ja epäonnistumisista (mt., 20). Etnologiassa tutkija voi soluttautua alkuperäiskansan keskuuteen, ryhtyä niin sanotusti natiiviksi (Fingerroos & Jouhki 2018, 93). Oma toimijuuteni oli koko ajan kaikkien tiedossa, vaikka vaihteli kehittämistyötä tekevän opiskelijan, seminaarityöryhmän vetäjän, koordinaattorin ja tiedottajan välillä. En myöskään yrittänyt vetäytyä tarkkailijan rooliin vaan seminaarin järjestäminen on tavoitteellista toimintaa, jossa pitää saada asioita tapahtumaan ja välillä viedä voimakkaastikin viestikapulaa eteenpäin. Aktiivinen rooli on sinänsä tyypillinen niin sanotussa kehittämisetnografiassa, joka voi tarkoittaa esimerkiksi organisaatioiden, liiketoiminnan tai markkinoinnin kehittämistä etnologisin menetelmin (Haanpää ym. 2018, 287).

Itseäni kehittämisetnografiassa kiinnosti juuri se, että siinä sekä kehitetään tilaajaorganisaation toimintaa että analysoidaan tätä kehittämistä kaiken aikaa kriittisesti. Kehittämisetnografia tapahtuu toisella aikajänteellä kuin perinteinen etnologia. Organisaatiossa ollaan vain yhdessä laadittujen aikatauluraamien ajan ja tavoitteena on edetä tässä ajassa (mt., 298). Kokeilu alkoi maaliskuussa 2018, seminaarin aikatauluksi sovittiin lokakuun alku ja palautteen sain toimijoilta lokakuun lopulla. Tein viimeisen haastattelun marraskuussa ja viimeistelin viestintäohjeet PSP:lle joulukuussa 2018. Sen sijaan, tehdyn työn raportoiminen viivästyi muiden työkuvioiden vuoksi puolitoista vuotta.

Kehittämisetnografia lähenee toimintatutkimusta, jossa tutkijan vastuulla voi olla kehittämishankkeen johtaminen, kehittämistoimenpiteiden tekeminen, asiantuntijana ja tutkijana toimiminen. Päällekkäisten roolien vuoksi voi olla vaikea itse tilanteessa ehtiä tehdä perinteisiä kenttämuistiinpanoja (mt., 296). Tästä syystä en pitänyt varsinaista kenttäpäiväkirjaa vaan aineisto koostuu talon toimintaan tutustumisesta sekä seminaarin suunnittelussa ja toteutuksessa syntyneistä aineistoista. Tällaisia ovat kokousmuistiinpanot ja kahdenkeskisten tapaamisten muistiinpanot, mittava sähköpostiviestintä prosessin eri vaiheissa sekä muistiinpanot seminaarin paneelivieräjäiden ja panelistien kanssa käymistäni valmistavista puhelinkeskusteluista. Kohtelen kenttämuistiinpanona myös Taidetutkaan kirjoittamani juttua PSP:n Toivo - yhteisömusikaalista ja esityksestä ottamiani valokuvia. Lisäksi Haastattelin PSP:n toimitusjohtaja Tiina Raiskia ja yhteisötaiteilija Kanerva Kartanoa, PSP:n yhteistyöverkostoon ja työryhmään kuulunutta läänintaiteilija Arttu Haapalaista ja toiminnanjohtaja Pilvi Kuitua sekä toimittaja Anne Välinoroa ja toista toimittajaa, joka halusi esiintyä raportissa anonyyminä. Kaikki kehittämis- ja tutkimusmateriaali löytyvät kuvasta 1.

Haastattelut olivat menetelmältään puolistrukturoituja, jossa keskustelut noudattavat löyhästi etukäteen laadittua kysymysrunkoa ja mahdollistavat kunkin haastateltavan kohdalla hänelle tärkeiden asioiden esiin nostamisen (ks. liitteet). Omaksuin postmodernin haastattelukäsityksen, jossa haastattelu mielletään kysyjän ja vastaajan yhteistoiminnaksi. Haastattelijan sallitaan myös rohkaista tai provosoida haastateltavaa jatkamaan puhetta tutkimuksen kannalta relevanteista aiheista, kun sellainen on tullut vastaajan aloitteesta esiin (Holstein & Gubrium, 2003, 77). Haastattelut tehtiin diginauhurilla ja litteroin niistä esiin tietoja ja lainauksina tekstiin tulevat

kohdat sanasta sanaan. Aukotonta anonymiteettia en haastateltavien pienen määrän ja kontekstin vuoksi pysty raportissa lupaamaan, mutta yritän kunnioittaa yhden haastateltavan toivetta mahdollisimman tarkasti.

KUVA 1. Kehittämistyön empiriset materiaalit

Koska seminaaritiedotus sai toimittajia liikkeelle jutuntekoon vähän, keräsin täydentävän mediaseurannan, jotta voisin paremmin analysoida, mitä media nostaa jutuissa ikäihmisiä osallistavasta taiteesta esiin. Mediaseurannassa käytän analyysimetodina yksinkertaista sisällönanalyysiä (Ojasalo ym. 2015, 137). Keskeistä on saada esiin, millainen ikäihmisiä osallistava taide mediaa kiinnostaa ja miten ikäihmisten oma ääni pääsee jutuissa esiin. Hain AL:n ja HS:n sähköisistä arkistoista juttuja vuosina 2018-2019 hakusanoilla soveltava taide, yhteisötaide, osallistava taide, ikäihmiset/seniorit ja taide sekä ikäihmiset/seniorit ja kuvataide, musiikki, kirjallisuus, teatteri. Eri hakustrategioilla testasin sitä, millä termeillä media osallistavaa taidetta kut-

suu ja millä termeillä ikäihmisiä koskevaa aineistoa parhaiten löytyy. AL:stä hain erikseen vielä juttuja seminaarin järjestämisprosessissa esiin tulleista hankkeista, kuten seminaariohjelmassa esitelty Haavoittunut muumi, PSP:n Toivo - yhteisömusikaali, TTT:n ja TT:n hoitolaitoksiin esityksiä vievä kiertuenäyttämöhanke ja Taiken 100 minuuttia taidetta -suositus nähdäkseni, miten vakiintuneiden taide- ja kulttuuritoimijoiden toimijoiden tekeminen otetaan mediassa vastaan. Kummastakin lehdestä hain juttuja kulttuuriosaston lisäksi kaikista osastoista, nähdäkseni missä ikäihmisiä koskevaa aineistoa eniten ilmestyy. Näiden lisäksi käytin myös vapaata nettihakua, jolla löytyivät YLE Tampereen ja Hervannan Sanomien PSP:tä käsittelevät jutut.

4 KULTTUURI- JA TAIDEHERÄTYKSEN SAANUT ORGANISAATIO

Kuten luvussa 2 todettiin, PSP:llä on taide- ja kulttuuritoiminnan soveltamisesta SOTE:ssa pitkä kokemus ja sitä voidaan pitää alansa edelläkävijänä, joka on osallistunut yhteistyötahona moniin taide- ja kulttuuriammattilaisten vetämiin valtakunnallises-tikin tärkeisiin kehittämishankkeisiin. Alalla PSP:tä pidettiin esimerkkinä SOTE-toimijasta, jossa innostus kulttuuriin ja taiteeseen on herännyt erilaisissa kokeiluissa, mutta sykäys kehittämiseen on syntynyt talon sisällä itse opitusta, ei ulkopuolisen ohjauksen tai velvoitteiden kautta (Haapalainen 2018). Kehittämisen alettua aloin pyöriä henkilökunnan ja asiakkaiden jaloissa, minulle esiteltiin ihmisiä ja talon toimintaa. Koettu muhi ja vaikutti käsitykseeni siitä, mikä taidetoiminnasta tulisi saada näkyville seminaarin ohjelmassa. Tässä luvussa käyn läpi, mitä opin PSP:ssä ikäihmisten taide- ja kulttuuritoiminnasta. Asiaa tarkastellaan koko prosessin aikana ja tekstissä sukkuloidaan välillä ajassa ennen ja välillä jälkeen seminaarin.

4.1 Alkuhuuman vallassa

Idea seminaarista eräänlaisena kokeiluna syntyi ensimmäisen kerran tammikuussa 2018 tapaamisessa, joka tähtäsi vasta opinnäytteen ideapaperin tekemiseen. Jo siitä alkoi myös ikäihmisiä ja palvelutaloja koskevien ennakkokäsityksieni tuuletus. Puhuimme erityisesti vanhuspalvelujen ja palvelutalojen negatiivisesta perusmielikuvasta julkisuudessa, joka pitäisi saada jotenkin käännettyä ylösalaisin. Maakunnan ykkösmedia AL ei reagoinut PSP:n taide- ja kulttuuritoimintaa koskeviin tiedotteisiin mitenkään. Kaupunginosalehdet sentään tekivät joitakin juttuja. Yritin vangita mielikuvani tästä tapaamisesta Taidetutka -verkkolehden PSP:stä kirjoittamaani juttuun, joka toimii tässä kenttämuistiinpanona tilanteesta:

Muistikuva kahdesta iloa ja energiaa pursuavasta naisesta on vahva. Pirkanmaan Senioripalvelut Oy:n toimitusjohtaja Tiina Raiski ja talon yhteisötaiteilija Kanerva Niemelä (nykyisin Kartano) ovat juuri kiteyttäneet muutoksen ja taiteen voiman kääntämällä pääläelleen julkista keskustelua hallitsevan negatiivisen mielikuvan palvelutaloista. Palvelutalo voi taiteen ja sosiokulttuurisen innostamisen tuloksena muuttua kaikille avoimeksi kulttuurikeskukseksi. (Koski 2018a)

Muistiinpano ensitapaamisesta kertoo ensihuumasta, jota tunsin PSP:ssä käydessäni. Tämä mielentila loi perspektiivin, josta katselin maailmaa. Seminaarista ei prosessin

aikana puhuttu kokeiluna, mutta julkisen keskusteluasetelman nurinkääntäminen käytännössä teki siitä sellaisen. Muistikuvieni perusteella ajatus vaikutti meistä kolmesta vähän uskalletulta ja ehdotin sitä myöhemmin koko seminaarin lähtökohdaksi. Tapaamisessa puhuttiin valtakunnallisesti merkittävän seminaarin järjestämisestä loka-marraskuussa 2018, jossa talon taidepohjainen toiminta tulisi hyvin esiin ja taidetta harrastavien ikäihmisten ääni kuuluisi. Myös kaupungin tukeman lähitorin suuri merkitys todettiin.

Heti kehittämistyön alkuvaiheessa tulin vedetyksi konkreettisesti mukaan myös taidetekemiseen 7.6. 2018 ensiesityksensä saaneen Toivo -yhteisömusikaalin valokuvaajana. Kokemus oli minulle monella tavalla pysähdyttävä ja silmiä avaava. Yritin ilmaista kokemaani samaisessa Taidetutka-jutussa:

Osallistuin Toivo-yhteisömusikaalin ensi-iltaan katsojana ja valokuvaajana kesäkuussa. Liikutus valtasi mielen ja silmän erityisesti Validia ry:n päivätoiminnan ryhmän karaokeohjelmanumerossa. Yritin vangita kuvaan ulospäin ihan solutasolta paistavan tekemisen ilon Senioripalvelujen henkilökunnassa, kun he talon johtajista hoito- ja keittiöhenkilökuntaan asti varmoin ottein vetivät läpi koreografiansa tanssityttöinä Validian laulavien nuorten takana. Minussa resonoi paitsi laulu ja liike, myös tukea tarvitsevien tekijöiden ja henkilökunnan saumaton ja toinen toiselleen tilaa jättävä yhteisesiintyminen. Siinä toteutui yhteisötaiteen idea puhtaasti ja vahvasti. (Koski 2018a)

Otin yhteisömusikaalin esityksestä ja yleisöstä noin 300 valokuvaa, toisin sanoen riehaannuin täysin. Kun selaan kuvia koneellani liikutun vieläkin ohjaaja Maria Skaffarin ja pyörätuolissa istuneen validialaisen nuoren naisen yhteistanssin kauneudesta ja keskinäisestä kunnioituksesta tanssijoiden välillä, joka yritin saada välittymään kuvissa. Koskettavaa oli myös tapa, jolla Skaffari auttoi musikaaliin sisältyneessä Tiltu ja Taavi -pienoisnäytelmässä ikäihmisiä fyysisesti suoriutumaan rooleistaan jättämällä kuitenkin tilaa myös ikäihmisten omalle ilmaisulle. Valokuvat ovat minulle kuvallisia muistiinpanoja omista reaktioistani itse teokseen ja yleiseen ilmapiiriin. Sain jälkikäteen kuvista paljon kiitosta, niitä laitettiin Kuuselakeskuksessa esille, käytettiin seminaarin viestinnässä ja pysyvästi PSP:n kotisivuilla.

4.2 Asennemuutokseen vie pitkä tie

Seminaarin järjestämisprosessissa kävi ilmi, että PSP:ssä on tapahtunut asennemuutos kantapään kautta tapahtuneen oppimisprosessin kautta. Toimitusjohtaja Raiski

totesi 10.8. yhteistyöryhmän tapaamisessa, että Kulttuurikeskus PiiPoon taiteilijoiden ohjauksessa 2013 toteutettu Haavoittunut Muumi -yhteisömaalaus oli lähtölaukaus talon taideymmärryksen kehitykselle. Palaverissa toiminnanjohtaja Pilvi Kuitu muisteli, että tekemisen lähtökohta oli Kuuselan lähialueen omaishoitajien ja heidän hoidettavien omaistensa tarpeet. Syntyi monitaiteinen taideryhmä omaishoidettaville ja hyvinvointiryhmä omaishoitajille. Ikäihmiset halusivat ohjaajiensa yllätykseksi tehdä poliittista taidetta. Heitä oli jäänyt kismittämään paikallispoliittinen skisma, mistä löytää Muumimuseolle uudet toimitilat. Osana prosessia harjoiteltiin jopa mielenosoitusten pitämistä. Taideryhmässä syntyi Hugo Simbergin Haavoittunut enkeli -teosta mukaileva yhteisömaalaus Haavoittunut muumi. Mutta koskettava ja kuvaava taiteen vaikutusten kannalta oli kertomus hankkeeseen osallistuneesta pariskunnasta, jossa vaimo toimi miehensä omaishoitajana. Hankkeen alussa ei voinut olla panematta merkille, miten vaimo ilmeisen väsyneenä ja kyllästyneenä mieheensä keskeytti hänet miehen yrittäessä puhua tympeään tyyliin ”oo hiljaa”. Maalauksen julkistusvaiheessa asetelma ja vuorovaikutuksen tyyli oli vaihtunut. Mies sai puhua ja nainen sitä kuunnellessaan istui hiljaa ja itki. Tulkitsen tarinan niin, että omaishoidettava mies oli taidetoiminnassa palannut ainakin pieneltä osalta takaisin omaksi itsekseen, jota omaishoitajana toimivan vaimon oli mahdollista jälleen arvostaa ihmisenä.

Samana vuonna 2013 Kanerva Kartano toteutti lähihoitajan aloitteesta Keinupuiston aulaan Bussipysäkki -installaation, joka syntyi auttamaan muistisairasta orientoitumaan, missä hän on ja jonka penkiltä hänet voitiin tarvittaessa noutaa. Haastattelussa toimitusjohtaja kertoi, että Tampereen kaupungin tukeman Lähitorin kehittäminen säännöllisine ikäihmisten ulottuville tuotuine taide- ja kulttuuriharrastusryhmineen vei seitsemän vuotta. Yksi vaikeimmista rasteista on ollut hoivatyön ammattilaisten mukaan saaminen tukemaan ikäihmisten harrastamista:

Me ollaan lähdetty silloin monta vuotta sitten siitä, että henkilökunta oletti, että kun tulee taiteilija paikalle ja rupeaa sitä ryhmää tekemään vaikka ryhmäkodissa asukkaiden kanssa, niin heillä (hoitajilla) olikin lepo hetki ja pysty siirtymään toimistoon ja se ei koskettanut heitä millään tavalla... Et siinä on iso asennemuutos siihen, et tää on näiden ihmisten koti, johon kuuluu niitä elämyksiä ja kokemuksia, mitä ihan missä tahansa kodissa pitää olla. (Raiski 2018)

Sama haaste tuli esiin lukiessani edellä mainittuja 2014-2015 tehdyn kaupunki- ja aluetaitelijakokeilun arviointiraporttia. Myös niissä taiteilijat toivoivat hoitohenkilö-

kunnasta työparia, joka varmistaa osallistujan turvallisuuden taidetoiminnan aikana (Hautio 2016c, 41; Moilanen 2016, 157-8). Itse seminaarissa koko organisaation läpi kulkenut asennemuutos näkyi hyvin hauskasti.

PSP toi seminaariohjelmaan loppuvaiheessa panelistiksi lähihoitajan luoman parrakaan mummoahmo kreivitär Vuokko von Herzen-Virtasen. Hahmo muodostui mieshoitajan omasta parrasta, miehen päässä olevasta naisten peruukista, hänen yllensä pukemasta naisten leningistä ja rintatoppauksista, sukkahousuista ja korkokengistä. Taisipa tällä sukupuoli-identiteeteillä leikittelevällä hahmolla keikkua käsi- puolessaan käsilaukkukin. Kyse on lähihoitajan itsensä kehittelemästä hahmosta, jollaisena hän toisinaan tekee hoivatyötään. Itse hän kertoi paneelissa nauttivansa siitä, ”miten töissä voi olla välillä hauskaa ja vähän pötkö”. Tällä tavalla lähihoitaja otti konkreettisesti komiikan osaksi työtään ja hauskuutti samalla sekä asiakkaita että itseään. Hahmon luominen ja sinä esiintyminen vaatii todellista innostusta ja rohkeutta. Haastattelussa kysyin toimitusjohtajan mielipidettä Vuokko von Herzenin esiintymisestä paneelissa:

Iso ilo siitä, että me on voitu luoda sellanen työpaikka, jossa ihmiset saa revitellä. Että omille persoonille ja sille et halua tehdä asioita eri tavalla, et sille on tilaa...vaikka vähän tuntukin siinä kohdassa, kun Vuokko sanoi siinä, että tämä ei ole mikään Kalevankankaan (hautausmaa Tampereella) porstua. (Raiki 2018)

Seminaarissa esittäytyi myös toinen, luovan toiminnan ohjaaja-lähihoitajan ja toimintaterapeutin kehittäminen, tuore Terveisiä Pariisista -konsepti, joka esiteltiin minulle sähköpostissa seuraavasti:

Moni asiakkaistamme kokee elämysten mahdollisuuden olevan jo ohi kohdaltaan... Olemme halunneet tehdä mahdollottoman jälleen mahdolliseksi...Terveisiä Pariisista kuvaushetket on ideoitu moniulotteiseksi multisensoriseksi kokemukseksi. Kuvaustaan lisäksi olemme luoneet tunnelmaa ranskalaisella musiikilla, huonekaluilla, tuoreiden croissantien tuoksulla ja maulla, kahviastiatolla, lainattavalla kuvausrekvisiitilla kuten hatuilla ja huiveilla sekä muistelu- ja tunnelmointikeskusteluilla. Taustalla on maalausryhmän taidetta maalaustelineellä...Pariisissa saa viivähtää ja nauttia kupin kahvia kaikessa rauhassa -vaikkapa ystävän kanssa. Kuvauksia on tästä syystä suunniteltu järjestettäväksi useita koko kesän ajan. Lisäksi tarjotaan mahdollisuus kirjoittaa postikortti lähettäväksi tervehdykseksi tuttavalle tai sukulaiselle, kenelle haluaa, Pariisin matkaltaan. Tämän tarkoitus on samalla ikään kuin vaivihkaa saada palautetta koetusta tunnelmasta. (Kartano 2018)

Ammattitaiteilijan rohkaiseva vaikutus hoivahenkilökunnan suuntaan on huomattu muuallakin (Hautio 2016a, 195). Ammattitaiteilijan läsnäolo on koettu merkiksi myös taidetoimintaan osallistujien arvostamisesta (mt., 196). Toteutuneen seminaarin paneelissa istui kaksi ikäihmistä, joista toinen asui talossa. Kumpikin osallistui aktiivisesti moniin eri harrasteryhmiin. Keskustelusta voi aistia välillä jopa pientä valinnan vaikeutta, koska eri taidemuotojen harrasteryhmiä oli talossa niin monta. Toinen ikäihmisistä kertoi toteavasti, miksi oli yllättäen päätynyt palveluasumisen piiriin. Toteavuus ilmaisi, että hän oli pystynyt pitkälti hyväksymään tuoreen elämänmuutoksen. Mies muistutti ja kannusti kaikkia ikäihmisiä painokkaasti lähtemään pois omista oloistaan mukaan ohjattuun toimintaan. Vain tällä tavalla voi saada uusia kokemuksia ja voida paremmin.

Kokoaikaisen yhteisötaiteilijan palkkaaminen taloon oli määrätietoisin ja pitkän kehittämistyön tulos. Samantyyppisiä asennemuutoksia on tehty muuallakin Suomessa (Rosenlöf 2017), mutta yhteisötaiteilijan palkkaaminen taloon vie muutoksen kuitenkin pidemmälle. Toimitusjohtaja kertoi haastattelussa talossa tuossa vaiheessa olevan asialle myös vastustusta. Yhteisötaiteilijan tulo taloon oli kaiken kaikkiaan vielä niin tuore asia, että hänet oli esitelty asiakkaille vasta saman kevään tiedotuslehdessä (Aino & Oiva 1/2018). Yhteisötaiteilija kertoi hyötyneensä Toivo -yhteisömusikaalista siten, että hankkeessa oli mukana muitakin taiteen ammattilaisia, jotka omalla auktoriteetillaan toivat viestiä taide- ja kulttuuritoiminnan tärkeydestä. Yhteisötaiteilija oli kiinnostunut erityisesti sosiokulttuurisesta innostamisesta ja käynnisteli luomaansa kulttuuri-innostajien verkostoa. Nykyisin PSP:ssä on kulttuuri-innostajina toimivia hoitotyön ammattilaisia kaikissa PSP:n yksiköissä ja ryhmäkodeissa, jotka integroivat eri tavoin asiakkaan haluamaa taide- ja kulttuuritekemistä osaksi hoivatyötä. Haastattelussa yhteisötaiteilija totesi roolistaan seuraavasti:

Jos me halutaan, että kulttuuri elää ja voi hyvin täällä, niin jonain päivänä jokaisella työntekijällä oltava taju siitä. Senkin takia, se, että työntekijät näkevät täällä, että mitä tapahtuu ja mitä kulttuurimaailma täällä pöhisee. Myös talon sisällä näkyminen on tosi tärkeitä. (Kartano 2018)

Seminaarin palautetapaamisessa 30.10. sain kuulla, että kulttuurista kiinnostuneita hoiva-ammattilaisia on ilmestynyt lisää. Lähihoitajan tekemä piirros oli otettu yrityksen uuden strategian kanteen. Kuvassa ovat keskiössä seppelepäinen keinussa vauhdikkaasti keinuva iäkäs nainen ja asiakkaan taustalla keinuun vauhtia antava ja riemuitseva omaohjaaja. Maiseman takaa nousee aurinko, jonka säteissä on yrityksen

tarjoamat palvelut. Auringon säteistä yksi on yhteisötaide. 2018 vuoden jälkeenkin talossa on ollut useita taide- ja kulttuuritoimintaan liittyvää kehityshanketta. Kuten Virtuaalinen elämyslääke -hanke yhteistyössä Tampereen ammattikorkeakoulun kanssa ja ikäihmisten taide- ja kulttuuriharrastustoimintaa dokumentoivan Taidepassin kehittäminen Taiken 100 minuuttia taidetta –kampanjan pohjalta (Kartano 2020; Virtuaalinen elämyslääke 2020).

5 MIKÄ ON TÄRKEÄTÄ JA JULKISTAMISEN ARVOISTA?

Seminaariohjelman suunnitteluprosessi on pohjimmiltaan keskustelua siitä, mitä PSP:ssä tehtävästä kulttuuri- ja taidetoiminnasta nostetaan esiin näytettäväksi muille. Samalla kyse on sen arvioimisesta, mikä omassa toiminnassa on tärkeitä ja taiteellisesti tai yhteiskunnallisesti merkittävää. Sama ulkoisen viestinnän peruskysymys tulee aina esiin, ilman siihen vastaamista mediahuomion saaminen on vaikeata. Mediatutkimuksessa puhutaan median muodostamasta yhteiskunnallisesti tärkeiden asioiden päiväjärjestyksestä eli agendasta, joka lopulta määrittelee sen, mistä toimittajat lähtevät tekemään juttua (Kuutti 1994, 74). Saadakseen mediahuomiota, organisaation on pystyttävä suhteuttamaan sisäistä kehitystään toimialan tilanteeseen ja kulttuuri- ja taidekentän arvostuksiin laajemmin. Harkintaprosessissa tulee esiin luvussa 2 kuvattu osallistavan taiteen sisään jo määritelmässä rakentuva epämääräisyys. Tarkastelen seminaariohjelman syntyä prosessina, jossa yritetään hahmottaa alan kannalta tärkeimmät asiat.

5.1 Heiluva ja häilyvä päiväjärjestys

Kun maaliskuussa 2018 aloitin kehittämistyön, ajatuksena oli noin puolen vuoden rupeama ja valmis seminaari syyskuussa. Opinnäytteen ideapaperissa suunnittelin selvittäväni, onko Suomessa muita yhteisötaiteilija nimikkeellä SOTE-organisaatiossa työskenteleviä taiteilijoita. Ajatus jäi kuitenkin pian taka-alalle, kun sain haastattelussa tietää, että Lahdessa on kuntayhtymään palkattu edellä mainittu yhteisötaiteilija (Haapalainen 2018). Jälkikäteen huomaan, että tämä tieto jäi liian vähälle huomiolle. Missään vaiheessa ei harkittu esimerkiksi kutsua Lahdesta puhujaa seminaariin, mikä olisi hyvin voinut jo yksistään olla kiinnostavan seminaarin lähtökohta. Hyvin pian seminaarin järjestämistyön käynnistyttyä selvisi, ettei PSP:llä ollut seminaaria varten budjettia, jolloin valtakunnallisen seminaarin järjestäminen olisi vaikeata. Tein taustaselvitystä itselleni alasta. Kun maaliskuuhuhtikuussa tapasimme yhteisötaiteilijan kanssa pääasiassa kahden, ehdotin oppimani pohjalta tapaamisissa puhujia seminaariin. Tässä vaiheessa löysin verkostoja, joita hyödynnettiin seminaarin viestinnässä. Pyrin alusta asti kirjoittamaan keskustelut ja ideat seminaariohjelman luonnokseksi, jotta saataisiin tuntumaa, miltä sisällöt näyttäisivät ja paljonko

puhujia ohjelmaan tarvitaan. Samalla halusin heti testata sitä, että olenko ymmärtänyt keskustelut oikein ja miten asiat haluttiin ilmaista. Tämän ansiosta käsillä oli myös aina tekstiaihioita erilaisiin tarpeisiin. Ensimmäisten ohjelmakäyhäelmien otsikkona oli ”Ikätaide etsii uusia yleisöjä” ja ”Ikäihmisiä osallistava taide etsii identiteettiään”, joihin en ollut kovin tyytyväinen. Yritin etsiä ja ehdottaa asiakärkeä, joka voisi kiinnostaa mediaa.

Sähköpostista 22.4. alkoi käänne, jossa toimitusjohtajan ja yhteisötaiteilijan keskustelujen seurauksena seminaaria valmistelemaan haluttiin työryhmä, johon pyydetäisiin mukaan PSP:n keskeisimmät yhteistyökumppanit Tampereen kaupunki, Kulttuurikeskus PiiPoo ja läänintaiteilija Taiken Tampereen toimipisteestä. Samassa viestissä tekemääni työtä kehuaan, mistä itselleni tuli tunne henkilöjohtamisesta. Muutokset eivät johdu minusta tai tekemästani työstä. Alamme valmistella sisäistä palaveria 9.5., johon minulta pyydettiin nähtäväksi haastattelurunko ja seminaarin järjestämisen työvaiheet. Palaveriin osallistui myös PSP:n omistavan yhdistyksen kehittämispäällikkö. Tajusin heti, että muutos tulee merkitsemään paljon isomman pyörän pyörittämistä kuin, että järjestäviä tahoja olisi ollut vain yksi. Pyydänkin työnjaon ja valtuuksieni selkeyttämistä sen suhteen, kuka on yhteydessä PSP:n yhteistyötahoihin ja jatkossa seminaarin puhujiksi pyydetäviin ihmisiin. Tapaamisessa seminaarin aikatauluraamiksi vaihtuu lokakuu. Sähköpostissa tuon esiin huoleni siitä, että yhteistyökuviossa PSP:n omia ja yhteistyökumppanien intressejä on soviteltava yhteen. Tämä tietenkin vaikuttaa myös mediaa varten mietittävään päiväjärjestykseen. Paitsi seminaarin valmistelun kannalta, käänne on ohittamaton myös kehittämisen historiasta näkökulmasta. Näkyikö tässä oma tietämättömyyteni alasta ja PSP:n minua kohtaan tuntema epäluottamus? Vai tuliko tässä näkyville palvelutalentaliteetti, eikö PSP:llä ollutkaan rohkeutta vallata areenaa yksin vaan järjestämiseen haluttiin leveämmät hartiat. Toisaalta kulttuurikeskuksen pyörittäminen perustuu aina yhteistyöverkostoihin, itse ei voi tuottaa kaikkea sisältöä.

Tästä eteenpäin seminaarin järjestelyistä vastasi työryhmä, jossa olivat mukana Tiina Raiski, Kanerva Kartano (Ent. Niemelä), Anne Koski (PSP:stä), Päivi Moisio (Tampereen Vanhuspalveluyhdistys ry), Arttu Haapalainen (Taike) ja Pilvi Kuitu (Kulttuurikeskus PiiPoo). Tämän lisäksi useissa kokouksissa oli läsnä PSP:n sosiaaliohjaajia, jotka osallistuivat järjestelyihin ja hoitivat monenlaista viestintää talon sisällä. Kaikki eivät osallistuneet kaikkiin tapaamisiin. Omaksi toimenkuvakseni prosessissa muo-

dostui seminaarin ohjelman ja viestinnän suunnittelu tässä yhteistyörakenteessa. Jos toimitusjohtaja ei ollut paikalla, käytännössä vedin epämuodolliset kokoukset. Koor-dinoin seminaarijärjestelyjä ja toimin eräänlaisena tukihenkilönä toteutuksen loppuun asti. Minut yritettiin värvätä myös ottamaan vastaan seminaariin ilmoittautu-miset, mutta suostuin vain lisätiedon antajaksi. Tämä kaikki kertoo siitä, että semi-naarin toteutumisessa tarvittiin konkreettisesti työpanostani ja tilanteita riitti loppuun asti. Haastatteluissa huomasin, että minua pidettiin PSP:n edustajana. Semi-naaritekstien tarkastusvaiheessa, yksi yhteistyötahoista korjautti itsenä yhteistyö-kumppaniksi, ei seminaarin varsinaisesti järjestäjäksi.

Yhteistyökuvion myötä asetelmasta tuli myös toisessa mielessä kiinnostava. Mukaan tuli alan keskeisiä vaikuttajia Pirkanmaalla. Osa heistä oli ollut kirjoittamassa edellä mainittua Pirkanmaan alueellista hyvinvointisuunnitelmaa 2017. Kulttuurikeskus PiiPoo koordinoi Sipilän hallituksen kärkihankkeesta rahoitettua %Taidetta - kehittämishanketta, jossa oli tarkoitus luoda alalle pysyviä toimintamalleja ja laatu-kriteereitä. PSP:n yhteistyötahojen ehdottamien seminaarin puhujien joukossa oli asiantuntija, joka työskenteli kärkihankkeesta rahoitetussa Kulttuurisote-hankkeessa. Yhteyksiä oli kolmanteenkin samasta lähteestä rahoitettuun Taide Ank-kurina -hankkeeseen. Hankkeissa pohdittiin, millaisilla malleilla taide- ja kulttuuri-toimintaan SOTE:ssa jatkossa tuotetaan (Jakonen & Lahtinen 2019). Määriteltiin indikaattoreita ja malleja, joita voitaisiin käyttää ostopalveluiden kilpailutuksissa tuolloin vielä tekeillä olevassa SOTE- ja maakuntaudistuksessa (mt., 173). Tutkittiin, olisiko taiteilijoiden hyvä olla työ- vai toimeksiantosuhteessa SOTE-yksikköön vai pitäisikö toiminta järjestää ostopalveluna (mt., 184). Lisäksi yhteistyöryhmässä oli ihmisiä, jotka olivat kehittelemässä Tampereen Liikkuvaa Näyttämöä, jossa Tampe-reen Työväen Teatteri ja Tampereen Teatteri ottivat käyttöön Kansallisteatterin kier-tuenäyttämön toimintamallin.

Palkatessaan kokoaikaisen yhteisötaiteilijan PSP oli jo tehnyt omat ratkaisunsa. Sen sijaan käynnissä olevissa kehittämishankkeissa oli vielä esillä erilaisia malleja, joista joitakin oli tarkoitus aikanaan suositella. Toimijoilla oli kuitenkin erilaisia intressejä tulevien kehityskulkujen suhteen riippuen siitä, missä asemassa he itse olivat. Yhteis-työryhmäläisen haastattelussa tulikin ilmi, että toiveissa oli malli, jossa osaavat taitei-lijat olisivat olleet kulttuurikeskuksen omilta palkkalistoilta tilattavissa monipuoli-seen toimintaan eri SOTE-yksiköissä ja että tietty tilaajan hankkima palvelutarjotin

toisi toimintaan kaivattua ennakoitavuutta (Kuitu 2018). Haastateltavan puheessa kajasti myös pelko siitä, tulisivatko tilaajat, kuten suuret kaupungit tai maakunnat toimimaan SOTE- ja maakuntaudistuksessa riittävän vastuullisesti. Vaihtuisivatko taiteentekijät kilpailutuksissa jatkuvasti, kehittyisikö ala kokonaisvaltaisen ja kokemuksissa testatun näkemyksen varassa vai jatkuisiko nykyinen ”pistemäisyys” ja ”sil-lisalaattina” pysyminen. Lisäksi seminaarin toinen toimittajapuhuja oli saanut rahoituksen iäkkään äitinsä elämää hiuksien kautta tarkastelemaan lyhytelokuvaan. Hän oli kouluttautunut taidekasvattajana ja kehitellyt ikäihmisiä osallistavan työpajan, jossa heidän tarinoistaan tehtiin lyhytelokuvia ja hän etsi työpajoille parhaillaan markki-noita (Karvan verran 2018). Tämä tuli esille haastattelussa. Mutta mietin, että muut toimijat eivät kohdelleet häntä alan uutena tulokkaana. Haastatteluissa yksi asian-tuntija olikin huolissaan siitä, että ala oli hyvin paljon ”suhteilla toimiva” (Haapalai-nen 2018).

Ensimmäinen yhteistyöryhmän tapaaminen oli 11.6. Tapaamisia oli kerran kuukau-
dessa elo- ja syyskuussa ja lokakuussa viimehetken tapaaminen seminaarin alla, jossa
katsottiin vielä tilaisuuden juoksutus. Kesäkuun tapaamisen jälkeen kirjoitin ensim-
mäisen ohjelmaversion, jossa otsikkona oli Muodonmuutos ja kärkenä palvelutalon
kulttuurikeskukseksi muuttuminen. Koska aikataulu meni lokakuulle, päätettiin
myös tapahtuma liittää vanhusten viikolla olevaan valtakunnalliseen Armas-
festivaaliin, joka on laajan vanhustyön, kuntien, taidetoimijoiden ja tutkimuslaitosten
muodostaman verkoston luoma ikääntymismyönteisyyttä edistävä tapahtuma (Ar-
mas-festivaali 2019). Seminaarin aamupäivän ja iltapäivän Studio-rakenne syntyi
10.8. tapaamisessa ja pyrki rakentamaan win-win-tilanteen kaikkien kannalta. PSP
esittäytyisi aamupäivän Studio 1:ssä ja iltapäivän Studio 2:ssa oli koko alan tilannetta
ja näkyvyyttä eri suunnista pohtivan paneelin vuoro (ks. kuva 2). Rohkaisin omasta
puolestani yhteisötaiteilijaa tuomaan talon taidetoimintaa esille mahdollisimman
laajasti Studo 1:ssä. Mukaan tulikin kaikki edellisessä luvussa kuvattu joko paneelissa
tai keskustelua rytmittäneenä historiakavalkadina paneelin lomassa.

MUODONMUUTOS: Palvelutalosta Kulttuurikeskukseksi

Ma 8.10.2018 klo 10–16 Härmäläsali 1. krs, Kuuselakeskus, Nuolialantie 46, Tampere

Pirkanmaan Senioripalvelut Oy:n yhteistyössä Tampereen kaupungin kanssa toteuttamilla avoimilla Lähitoreilla on 13 000 kulttuurikäyntiä vuodessa. Talossa työskentelee kokopäivätoiminen yhteisötaiteilija, joka toteuttaa ikäihmisten ja yhteistyötahojen kanssa isoja ja pieniä taidehankkeita. Voiko palvelutalo muuttua kaikille avoimeksi kulttuurikeskukseksi? Miten muodonmuutos tehtiin ja miten se voi toteutua muuallakin? Kulttuurista, hyvinvoinnista ja sosiokulttuurisesta innostamisesta ovat keskustelemassa ikäihmisten taidetoiminnan edelläkävijät, media sekä kulttuuri- ja Sote-vaikuttajat.

ARMAS-festivaalin yhteisötaideseminaarin järjestävät Pirkanmaan Senioripalvelut Oy yhteistyössä Kulttuurikeskus PiiPoon ja Taiteen edistämiskeskuksen Tampereen toimipisteen kanssa. Tilaisuuden juontaa Kaukaharjukeskuksen sosiaaliohjaaja Taru Pekki.

Seminaari on täynnä. Voit ilmoittautua varapaikalle laittamalla sähköpostia kanerva.niemela@tvpy.fi.

Ohjelma

10.00–10.15	Tulokahvit ja alkusanat
Tiina Raiski, toimitusjohtaja, Pirkanmaan Senioripalvelut Oy
10.30–12.30	<p>Studio 1: Miten muutos tehtiin?
Mitä muutos on talolta vaatinut ja miten kaikki saatiin mukaan muutokseen?   Keskustelijat
Kaarina Heikkonen, vapaaehtoinen
Pilvi Kuitu, toiminnanjohtaja, Kulttuurikeskus PiiPoo
Riku Laakkonen, yhteisötaiteilija, Kulttuurikeskus PiiPoo
Mikko Majanlahti, asukas
Kanerva Niemelä, yhteisötaiteilija, Pirkanmaan Senioripalvelut Oy
Inga Rautiainen, lähihoitaja
Marja Skaffari, ohjaaja, freelancer   Keskustelun vetäjä
Sanni Pöntinen, projektipäällikkö, Tampereen kaupunki</p> <p>Keskustelun lomassa esittelyssä muodonmuutoksen kannalta käännteentekevät hankkeet:</p> <p>Haavoittunut Muumi, Yhdessä hyvää -projekti, 2013</p>   ▪ toiminnanjohtaja Pilvi Kuitu, Kulttuurikeskus PiiPoo <p>Terveisiä Pariisista -projekti, 2018</p>   ▪ Jatta Ahlvik, toimintaterapeutti, Pirkanmaan Senioripalvelut Oy

- Teemu Lindroos, lähihoitaja, Pirkanmaan Senioripalvelut Oy
 - Katri Pihlaja, luovantoiminnan ohjaaja, lähihoitaja, Pirkanmaan Senioripalvelut Oy

- 12.30–13.30 Omakustanteinen lounas, mahdollisuus verkostoitumiseen

- 13.30–14.15 Käänteentekevien hankkeiden esittely jatkuu:
TOIVO-yhteisömusikaali, otteita esityksestä, 2018
 - **Harmitus-räppi**: Respected Band, Hervannan Validia-päivätoiminta
 - **Tiltu ja Taavi**, pienoisnäytelmä
 - Ohjaaja: Marja Skaffari
 - Rooleissa: Kaarina Heikkonen, Mikko Majanlahti, Tytti Seva,
 - Helmi Hellman
 - **Sininen huivi**, yhteislaulu, piano: Riikka Tajakka
 - **Luetaan toiveita**: esiintyjät ja yleisö
 - **Hanke-esittely**: Kanerva Niemelä, Marja Skaffari, Anne Lahtinen, lähihoitaja, kulttuuri-innostaja, Raija Matara, asukas

- 14.15 Happihyppely, tarjolla iltapäiväkahvia

- 14.30–15.45 **Studio 2: Miksi meidän kaikkien pitäisi kiinnostua tästä?**
 Näkökulmia osallistavan taiteen näkyvyydestä ja näkymättömyydestä.

Keskustelijat
 Arttu Haapalainen, läänintaiteilija, Taike
 Susanna Ihanus, kulttuurituottaja, Kulttuuriosuuskunta Kaje
 Juha Merta, puheenjohtaja, Tampereen Taiteilijaseura ry
 Päivi Solja, toimittaja, Yle Tampere
 Pia Viitanen, kansanedustaja (SDP), Tampere
 Anne Välinoro, toimittaja, freelancer

Keskustelun vetäjä
 Kirsi Siltanen, projektipäällikkö, Pirkanmaa 2021

- 15.45 Loppusanat, toimitusjohtaja Tiina Raiski

Lisätietoja:

<https://www.pirkanmaansenioripalvelut.fi/uudet-tuulet/>

Kanerva Niemelä, yhteisötaiteilija, Pirkanmaan Senioripalvelut Oy

kanerva.niemela@tvp.fi, 0505164531

Anne Koski, YTT, kulttuurituotannon opiskelija, Humak

keionaks@gmail.com, 0405152248

Lisäksi osa Toivo -musikaalin numeroista toistettiin seminaarissa ja paikalla oli myös Validia ry:n aitiio. Itse olin PSP:n taide- ja kulttuuritoiminnan suhteen täysin edellisessä luvussa kuvatun alkuhuuman ja ihastuksen vallassa. Tätä tärkeysjärjestystä eivät oikeastaan kyseenalaistaneet prosessin aikana kuin talon jotkut työntekijät. He esittivät 11.6. tapaamisessa, että seminaarin vetonauloiksi kutsuttaisiin näyttelijät Seela Sella tai Eila Roine. Muistiinpanoistani huomaan, että esillä on myös idea seminaarin striimaamisesta laajemmalle yhteistyössä Kulttuurin kuvapuhelu-hankkeen kanssa. Idea näyttää jääneen kiireen jalkoihin, mutta olisi ollut kokeilun arvoinen ja ratkaissut tilan riittävyysongelmia.

PSP:n yhteistyötahojen kollegoja ja asiantuntijoita puhujiksi kokoava Studio 2 kehittyi hitaammin. Kyse oli kulttuurialan kiireisistä ammattilaisista, mikä tietysti vaikutti tilanteeseen. Kontaktoin Studio 2:n puhujia sitä mukaa kun päätöksiä puhujista saatiin tehtyä. Sovin paneelin vetäjiksi ja puhujiksi suostuneiden ihmisten kanssa aina puhelinkeskusteluajan. Tavoitteena oli tutustua keskustelijoiden agendoihin, kuulla miltä suunnittelemamme keskusteluaiheet vaikuttivat heistä ja millaisia muita tärkeitä näkökohtia heillä temasta oli. Kaikki studioiden ihmiset olivat alalla pitkään toimineita ammattilaisia, joten keskustelut olivat tärkeitä sen varmistamiseksi, että seminaarista tulisi kiinnostava. Puhelinkeskustelut kestivät noin puoli tuntia kukin ja tein niistä käsimuistiinpanot. Pyysin studioiden vetäjiä valmistelemaan seminaaritalanteessa keskustelun ryydittämiseen tarvittavat kysymykset itse, mutta käymään niistä myös yhdessä sähköpostikeskustelua. Sähköpostiviestinnässä olin paikoitellen PSP:n ainoa edustaja. Pyrin huolehtimaan erityisesti siitä, että vetäjät tietävät keitä panelistit ovat ja osaavat kohdistaa kaikille kysymyksiä.

Ottaen huomioon, missä kaikessa Studio 2:sen ihmiset olivat samanaikaisesti mukana, he kertoivat hyvin vähän prosessin aikana alan kannalta merkittävistä hankkeistaan. Mietin, menikö heille jonkinlainen sordiino päälle siitä, että PSP kohotti profiiliaan. Eivätkö he edellä mainitun asetelman vuoksi kehdanneet kunnolla tuoda esiin omia hankkeitaan. Opin, että kulttuurihallinnossa työskentelevien asiantuntijoiden kohdeyleisönä ovat useimmiten päättäjät, mikä vaikuttaa sekä ajattelussa että puhe- tavassa. Heidän on vaikeata nähdä asiat kansalaisten kannalta. Loppuvaiheessa he ehdottivat ohjelmaan mukaan kansanedustaja Piia Viitasen (SDP) edustamaan poliittisen päättäjän näkökulmaa. Lopullisessa paneelissa näkyminen käsitettiin hyvin laajasti. Keskustelua johdattavina kysymyksinä olivat muistiinpanojeni mukaan esimer-

kiksi seuraavat: Mikä osa osallistavasta taiteesta näkyy ja jää näkymättömäksi? Tunnistavatko poliitikot, kun päätetään osallistavaa taidetta koskevista asioista? Tehdäänkö päätöksenteon vaikutuksia näkyväksi tästä näkökulmasta? Miten osallistava taide näkyy taiteilijoiden koulutuksessa, meritoitumisessa ja rahoitushauissa? Mikä puoli osallistavassa taiteessa olisi nostettava paremmin esiin hallinnossa ja miten? Paneelissa tuli hyvin esiin kulttuurin näkymättömyys maakunnallisessa suunnittelussa, koska hoitolaitoksissa ei kirjata näkyviin taide- ja kulttuuritoimintaa ja sen osuutta budjeteissa. Lopuksi näkökulmaa yritettiin kääntää poliittisesta päätöksenteosta kansalaisiin. Johtopäätöksenä oli, että osallistavan taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin julkista näkyvyyttä tulisi parantaa myös meidän tavallisten kiireisten keski-ikäisten parissa. Juuri meidän pitäisi päästä näkemään mitä osallistumalla pääsee tekemään ja tätä kautta syntyisi alhaaltapäin painetta taidetoiminnan tarpeellisuudesta.

Mediatiedotteen lähettämistä edeltävänä päivänä 29.9. sain yhteisötaiteilijalta vielä ehdotuksen, että hänen Kulttuurikirjaustalkoiksi nimeämänsä kampanja pitäisi ottaa ”tärpiksi” tiedotteeseen. Idea oli syntynyt juuri olleessa kaupungin järjestämässä seminaarissa, jossa oli käsitelty sosiokulttuurisen toiminnan kirjaamista Pegasosjärjestelmään, johon hoitolaitoksissa kirjataan asiakkaiden kanssa tehtyjä aktiviteetteja. Järjestelmässä ei ole edes taide tai kulttuuri kohtia, jolloin taide ja kulttuuri jäävät piiloon. Kerroin, että yhdessä tiedotteessa voi olla vain yksi kärki ja kysyin epäsuorasti eikö palvelutalon muuttuminen kulttuurikeskukseksi ole kirjaamista tärkeämpi asia. Sain näkökohdalleni yhteistyöryhmästä tukea, mutta kompromissina kirjoitin yhden kappaleen tiedotteeseen tästäkin. Itse tilaisuudessa ei varsinaista kirjaushaastetta muille palvelutaloille esitetty. Mediaa varten pohdittu tärkeysjärjestys oli kiikkerä asia ja itse seminaarissa jouduin vielä kerran miettimään sitä yleisön joukossa.

Seminaariyleisössä oli ikäihmisten palveluiden kannalta tärkeitä ihmisiä, kuten AVI:sta ja kaupungin tilaajaorganisaation entistä johtoa. Yleisöstä kysyttiin, lukiko PSP:ssä yhteisötaiteilijan työsopimuksessa nimikkeenä yhteisötaiteilija. Tämä kova fakta henkilömitoituksista tuli esiin vasta tässä vaiheessa. Asian yhtä ydintä ei tätä ennen ollut kukaan minulle avannut. Tilanteessa mietin, olisiko tiedon esiin tuominen tiedotteessa lisännyt yhteisötaiteilijan palkkaamisen uutisarvoa entisestään. Sen arvioiminen, mikä on uutisarvoista ja yhteiskunnallisesti tärkeitä, horjui tällä tavalla loppuun asti. Vasta seminaarin jälkeen tekemässäni viimeisessä haastattelussa sain

tietää, että valvonta- ja lupaviranomainen AVI on hyväksynyt PSP:n yhteisötaiteilijan työpanosta mukaan hoito-, kasvatusta- ja kuntoutushenkilöstöön (Raiski 2018). AVI:n ylitarkastaja oli halunnut tulla seminaariin ja hän oli ollut ”haltioitunut” kokemastaan. Seminaarin ansiosta yhteydenpito viranomaisen kanssa on entistäkin helpompaa. PSP:n palautetapaamisessa 30.10. sain tietää, että seminaari on poikanut yhteisötaiteilijalle puhujakutsuja sekä SOTE-puolelta että taiteilijoiden työllisyyteen liittyen. Seminaariin oli asiantuntijoita Oulun ja Jyväskylän seniorikeskuksista, joiden kanssa on luotu yhteistyösuhteita. Myös yhteistyö kaupungin kanssa on jatkunut vilkkaana.

5.2 Käsitteet ikäihmisiä osallistavasta taiteesta

Ikäihmisiä osallistavan taiteen julkinen esittäminen ei SOTE-yksiköissä ole itsestään selvää. Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymässä yhteisötaiteilijan nimikkeeseen sisältyi ajatus, että kaikki taide- ja kulttuuritoiminta ei välttämättä tähtää julkiseen esitykseen tai näyttelyyn (Jakonen & Lahtinen 2019, 162-3). Itse osallistavalla taiteella on yhtymäkohtia sosiokulttuuriseen innostamiseen ja fasilitointiin, jotka eivät välttämättä johda julkisesti esitettävään taideteokseen. SOTE-sektorilla on paljon taiteeseen ja kulttuuriin liittyviä toimenpiteitä, joiden merkitystä voi olla vaikeata hahmottaa mediaa kiinnostavan taiteen kannalta. Jos osallistavaa taidetta ei esitetä julkisesti ns. kolmansille yleisöille, herää tietenkin kysymys, miten se käytännössä toteuttaa yhtä peruslähtökohdistaan, tässä tapauksessa ikäihmisten äänen tuomista esiin yhteiskunnassa. Tätä keskustelua ei oikeastaan harkittu missään vaiheessa osaksi seminaariohjelmia, mutta se on esillä tekemissäni haastatteluissa, joista yhdessä asia kiteytyy hyvin: ”Jos et uskalla mitään sanoa, oot syrjässä, mutta jos sua tuetaan, niin silloin mahdollisuudet vaikuttaa. Siitähän pitäis kaikkien olla kiinnostuneita, mediainkin” (Kuitu 2018).

Osallistavan taiteen katsojana oma kokemukseni on, että nimenomaan mukana olevien amatööriosallistujien tuore ja vilpitön panos on usein sitä koskettavinta ja kiinnostavinta nähtävää. Yhden haastateltavan mielestä, vasta julkinen esittäminen tekee osallistavasta taidetoiminnasta taidetta:

Yksi ehkä haaste täs alas on, että tää kulttuurinen vanhustyö, taide ja hyvinvointi laajemmin tapahtuu usein luottamuksellisissa tiloissa, suljettujen seinien sisässä

ryhmähommana, joka ei sit avaudu ulospäin. Joskus me tarvitaan luottamuksellisia tilanteita, että ryhmä toimii. Mutta se, että olis tärkeitä, että niistä syntyis myös muille nähtävää, et joku muukin voi löytää, et joku muukin voi innostua siitä...vanha kysymys et, mikä on taidetta? Kulttuurinen vanhustyö muuttuu taiteeksi siinä kohti, kun se laitetaan esille ja sitä voi tulla katsomaan. (Haapalainen 2018)

Hankkeissa on huomattu, että ikäihmiset saattavat suhtautua taidetoimintaan osallistumiseen varauksellisesti alussa, mutta ovat usein lopputuloksesta ylpeitä ja nauttivat huomatuksi tulemisesta. Kokemusta korostaa se, jos toiminnan tuloksia on esitelty julkisesti esimerkiksi kaikille avoimessa näyttelyssä. (Hautio 2016c, 38)

Soveltavan taiteen tekijöiden haastatteluissa on tullut esiin taide- sanan käytön välttely. Sana on koettu korkealentoiseksi ja ennakkoluuloja herättäväksi (Heikkilä 2015, 23). Taidetyöpajoja on tullut tavaksi markkinoida maanläheisesti, ei taide-sana edellä, jotta potentiaaliset osallistujat eivät kokisi toimintaa liian vaikeaksi (Mykkänen 2016, 109). Samaan törmäsin PSP:ssä, mutta kyse näyttäisi olevan muustakin. Yhteisötaiteilija pelkää selvästi sitä, että taiteeksi määrittelemisen rajaa ennalta liikaa, sitä miten asioita voidaan tehdä:

Kun mä tulin sellaiseen maailmaan, jossa ehkä siis odotusarvo ympärillä oli se, jos nyt, en aattele niinkään näitä ikäihmisiä vaan kaikkee muuta ympäristö, että tässä nyt jotain kivaa puuhastellaan käsillä ja taide-sanaakaan ei oikein uskallettu käyttää. Niin mä tajusin heti alusta asti, että jos mä haluan tuoda tänne taiteen ja jos mä haluan taiteena tätä tehdä näiden ihmisten kanssa, niin me ei voida lähteä tekemään jonkun valmiin mallin mukaan. Et aika avoimesti ihmistä kuunnellen ja niin vähän kuin mahdollista tuoden sitä omaa vaan et se oikeasti lähtee siitä yhteisöstä. (Kartano 2018)

Yhteisötaiteilija toi esiin koko kehittämistyön ajan vahvasti sosiokulttuurisen innostamisen ajattelua. Hän on kiinnostunut keinoista, joiden avulla ikäihmiset voivat innostua itse tekemään ja sitä kautta myös taiteesta:

Musta taiteessa tarvitaan joku semmonen silta, että se ihminen löytää sen taiteen luo. Mikä se silta onkaan, et tuossa just tänään puhuttiin, että voi vaikka jättää sen taide-sanan käyttämättä alkuvaiheessa siinä ryhmänimessä. (Kartano 2018)

Samalla hän kertoo huomanneensa, että iäkkäiden osallistujien kohdalla on joskus vaikeata saada selvää siitä, mikä on heidän oma tahtonsa. Varsinkin vanhemmista naisista jotkut ovat tottuneet siihen, että he eivät kerro mielipidettään. Yhteisötaiteilija jakoi paneeliin osallistuneen toisen taiteilijan kanssa taustakeskusteluissa ilmi tuleen käsityksen, että ”jokainen ihminen on taiteilija”, mikä tietenkin on tärkeä lähtökohta yhteisötaiteessa:

Se, mitä oikeastaan työ lähinnä pitää sisällään on, että muistuttaa ihmisiä, että se hän on sinussa jo tai ne asiat on meissä. Tai että, mää en oikein enää pysty ajatteleen taidetta pelkän pienen kulttuuriväen juttuna. (Kartano 2018)

Yhteisötaiteilija näki yhtenä toiminnan onnistumisen kriteerinä sen, saadaanko ”ihmisten omaa tekemistä” mukaan. Kysyin myös, mistä tietää, että taidetoiminta on onnistunutta:

Innostus näkyy asiakkaissa tai kun asiakkaat kertoo, mitä merkityksiä tää on tuonut elämään. Joku kertoo et on muuttanut elämää tai sitten tulee omaiset sellaisten kohdalla, et ei ite pysty kertoon...paljon sanatonta, ilmeitä ja eleitä. (Kartano 2018)

Aikaisemmissa taiteilijakyselyissä vastaajat totesivat, että osallistavassa taiteessa tärkeintä on ”reaktion ja kokemuksen synnyttäminen, oman äänen ja itseilmaisun mahdollistamista” (Heikkilä 2015, 26). Taiteen ytimessä tekijät näkevät mahdollisuuden tehdä uutta ja yllättää (mt., 30). Oman taiteilijuuden koettiin olevan enemmän läsnä yhteisöllisessä tekemisessä kuin lopputuloksessa (Moilanen 2016., 155). Haastattelussa tai seminaarissa keskustelu osallistavan ja yhteisötaiteen taiteellisesta laadusta ei tullut esiin kuin yhden haastateltavan tiedokseni lähettämässä materiaalissa. Siinä laatu kytkeytyy siihen, että tekemässä ovat ammattilaiset amatöörien kanssa, prosessi on oikeudenmukainen ja perustuu tilaajien ja osallistujien kanssa yhdessä sovittuihin arvoihin, toiveisiin ja tavoitteisiin (Kuitu 30.6.2018). Myös yhteisötaiteen konkari ja tutkija François Matarasso (2019, 95) korostaa prosessia laatuun vaikuttavana tekijänä.

Seminaarin Studio 1:ssä oli yhteensä kolme osallistavaa taidetta tekevää ammattitaiteilijaa. Yksi heistä määritteli osallistavan taiteen ”asettautumiseksi yhteisön palvelukseen”. Hänen mielestään ikäihmiset ovat kiitollinen kohderyhmä siinä, että he ilmaisevat kyllä sen, jos ehdotettu tekeminen ei kiinnosta. Osallistavassa tekemisessä ”taide ei aja ihmisyyden edelle” ja silti syntyy hienoja teoksia. Toiselle ammattitaiteilijalle osallistava taide oli jonkinlainen keidas muun ammatillisen toiminnan keskellä. Hän kiitti PSP:tä sallivasta kulttuurista. Hän liikuttui kertoessaan, miten toiminnassa sai olla myös ihmisenä läsnä ja tuli tunne, että ”minä riitän” juuri sellaisena kuin olen. Näissä puheenvuoroissa näkyy varmasti myös nykyisen taidemaailman kovuus ja se millaista vastapainoa sille osallistavan taiteen tekeminen voi parhaimmillaan tarjota.

6 SEMINAARIN VIESTINTÄ JA MEDIAN KIINNOSTUKSENKOHTEET

Seminaarin tiedotuksen avulla oli tarkoitus perehtyä erityisesti kulttuuritoimitusten käytäntöihin ja etsiä syitä PSP:n vaikeuteen saada tiedotteita läpi ja mediaa liikkeelle esityksiin ja tapahtumiin. Kuvaan tässä luvussa tehtyjä tiedotustoimia, haastattelin myös kahta toimittajaa. Koska tiedotustoimet johtivat verrattain laihoihin tuloksiin, keräsin pienen media-aineiston saadakseni lisätietoa siitä, millaisia juttuja media ikäihmisten osallistavasta taiteesta tekee ja millainen päiväjärjestys niistä löytyy. Kehittämishankkeen osana tein PSP:lle arvion siitä, miten taide- ja kulttuuritoiminta näkyy heidän kotisivuillaan. Taide- ja kulttuuritoiminnan osalta, keskeisessä roolissa oli lähistorien kuukausiohjelma nettisivujen etusivulla. Ohjelma on tekstipohjainen kalenteri, jossa on tarjonnan koko kirjo esillä. PSP:n omaa tuotantoa ei ole nostettu esiin erikseen, eikä kalenteriin teknisesti saanut kuvia. Yhteisötaide ja kulttuurin harrastusmahdollisuuksien koko kirjo eivät näkyneet tavalla, joka loisi mielikuvaa kulttuurikeskuksesta. Kotisivuilta ei löytynyt varsinaista esittelyä, mitä yhteisötaiteella tarkoitetaan, mitkä ovat sen arvot, ketkä sitä tekevät ja miten tekemiseen pääsee mukaan. Yhtenä syynä tähän varmaan on, että internet ei ole neljännen ja viidennen ikäisten suosima media. Kotisivuista tehdyn arvion ja seminaariviestinnässä saadun kokemusten perusteella laadin PSP:lle taidetoimintaa varten joulukuussa 2018 ulkoisen tiedotuksen ohjeet ja jätin perinnöksi mediarekisterin (Koski 2018b). Opinnäytetyössä tuon esiin myös alan laajempia näkymisen ongelmia ja teen kehittämisehdotuksia kummastakin näkökulmasta.

6.1 Seminaarin viestintä ja sen saama vastakaiku mediassa

Tiedottamisen kuuma vaihe alkoi 16.8., jolloin aloimme PSP:n väen kanssa lähettää ennakkotietoa tulossa olevasta seminaarista Savet the date (STD) -sähköpostiviestillä sekä PSP:n sidosryhmille että ulkoisille verkostoille. Tässä vaiheessa ohjelma ei vielä kokonaisuudessaan ollut valmis ja viestissä kerrottiin sen valmistumisesta lähiaikoina. Itse laitoin STD-viestiä Taikusydän -verkostoon, Aili-verkostoon ja Armasfestivaalin tuottajalle. Aili-verkosto on kuntatoimijoiden kulttuurisen vanhus- ja seniorityön verkosto (Aili). Taikusydän reagoi heti viestiin ja pyysi ilmoittamaan mahdollisimman pian nettisivun osoitteen, jolla ohjelma julkaistaisiin. Aili-verkosto lait-

toi viestin ryhmän Facebookin postauksena. Armas-festivaaliin olin yhteydessä toistamiseen ja toimitin sinne samassa yhteydessä jo tiedon nettisivusta, jolla ohjelma oli julkaistu sekä kuvani Toivo -musikaalista heidän sivujensa tapahtumauutiseen kuvitukseksi.

Seminaarin ohjelma julkistettiin 21.8. PSP:n nettisivuilla, jonne luotiin kokonaan oma Uudet tuulet -osio. PSP:ssä otettiin yhteyttä sivujärjestelmän toimittajaan, joka räätälöi erikseen sivulle mahdollisuuden käyttää kuvaa sivun yläpalkissa. Kävi ilmi, että kotisivujärjestelmään oli vaikeata tehdä tapahtumauutista tai -ilmoitusta, jossa olisi vetonaulana kuva ja esimerkiksi linkki ilmoittautumisiin. Jouduin korjauttamaan moneen kertaan myös tekstin kappalejaon, jotta tiedot erottuisivat silmäyksellä toisistaan, koska alustalle ei saanut väliotsikointia. Yhteisötaiteilija tai kulttuurinnostajat eivät päässeet itse päivittämään sivuja.

Kutsumuotoinen mediatiedote lähetettiin sähköpostilla 1.10. eli viikkoa ennen itse tapahtumaa (ks. liitteet). PSP:ssä oli olemassa vain Lähitorien paperinen osoitteisto. Mediatiedotteen lähettämistä varten kerättiin ensimmäinen yhteisötaiteen mediarekisteri (Koski 2018b). Tätä varten mietittiin olennaisimmat mediat ja kohderyhmät ulkoisen tiedotuksen kannalta sekä selvitettiin kaikkien yhteystiedot. PSP:ssä tehtiin myös tapahtumailmoitus maakuntalehtien ylläpitämälle menoinfo.fi -sivustolle. Ilmoitukseen oli tekstiksi kopioitu tekstiä muokkaamatta seminaariohjelman alusta, eikä ilmoituksessa ollut kuvaa. Osana viestinnän ohjeistusta tein haun Muodonmuutos -seminaarin nimellä netissä. Menoinfo-päivitys jäi Googlen listauksissa viimeiseksi. Valtakunnallisen Armas-festivaalin sivulla ollut tapahtumailmoitus on Googlelistauksen ykkösenä¹. Netin selaajat löysivät tapahtuman paremmin Armas-festivaalin sivulta kuin PSP:n Uudet Tuulet -sivulta tai menoinfosta. Armas-festivaalin sivulle sai tapahtumauutisen yhteyteen kuvan, jolla on tapahtumaviestinnässä selvästi suuri merkitys.

PSP:n eri yksiköillä ja ryhmäkodeilla oli omia Facebook-ryhmiä ja somen käyttäminen luontuikin sosiaaliohjaajilta hyvin. Seminaarista ei kuitenkaan tehty FB-päivitystä, koska seminaari täyttyi nopeasti. Erilainen tottumattomuus ja varautu-

¹ <https://www.google.com/search?q=muodonmuutos%3A+palvelutalosta+kulttuurikeskukseksi&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b> , Googlen listaus 9.12.2018 hakusanalla Muodonmuutos: palvelutalosta kulttuurikeskukseksi.

mattomuus systemaattiseen julkisuustyöhön ja median kanssa tekemisissä olemiseen tuli ilmi. Tämän voi hyvin ymmärtää, kun on SOTE-organisaatiosta kysymys. Esimerkiksi koska budjettia viestintään ei ollut, ei ollut rahaa tiedotusmateriaalien kuten lennäkin tai esimerkiksi roll-upin painatukseen. Nämä korvattiin ohjelman sisältäneellä A4:sella, jota PSP:n levitti eri yksiköissä. Seminaarista oli tiedote myös lähitörin paperisessa kuukausiohjelmassa.

Heti STD-viestin levittämisen jälkeen seminaariin alkoi tulla alan asiantuntijoiden ilmoittautumisia siten, että pian talon asukkaille ja heidän omaisilleen ilmoittelusta luovuttiin. Tila, joka seminaarin käyttöön talosta varattiin, veti noin 40 henkeä. Tilaisuus tuli täyteen jo kiinnostuneista asiantuntijoista ja PSP:n sidosryhmien edustajista jo 18.9. ja ilmoittautumislomake otettiin pois nettisivulta. Ohjelman sisältöä pidettiin yhteistyöryhmän sähköpostikeskusteluissa täyttymisen syynä. Mediarekisterissä olleista freelancereista kaksi osoitti kiinnostusta seminaaria kohtaan. Yksi heistä tuli paikalle, mutta tietävästi kumpikaan ei tehnyt seminaarista juttua. Toinen kertoi sähköpostissa, että hänen juttuehdotuksensa oli eläkeläislehdessä tyrmätty, koska avustajabudjetti on vuoden osalta jo loppu.

Sen sijaan kumpikaan alueen päämedioista YLE tai AL eivät osoittaneet kiinnostusta lähettää toimittajaa paikalle. AL:n kulttuuritoimittaja kirjoitti kriittisen kolumnin oman äitinsä hoidosta Attendon hoivakodissa pian mediatiedotteen lähettämisen jälkeen. Kolumni herätti paljon huomiota somessa. Yritin reagoida tilanteeseen tavoittelemalla kyseistä toimittajaa erikseen sekä sähköpostilla että puhelimella kertoakseni seminaarista ja siitä, että kaikki hoivayritykset eivät ole samanlaisia. En saanut minkäänlaista vastausta. Palautetapaamisessa seminaarin jälkeen 30.10. mietittiin, oliko kaupungilla pahastuttu seminaarista ja palvelutalon itsenäisestä näkymisestä julkisuudessa, koska yhdessä vaiheessa joistakin tapahtumaesitteistä oli pudonnut pois kaikkien ostopalveluiden tuottajien tiedot. On siis mahdollista, että joidenkin mielestä kaikesta huolimatta seminaari ja PSP näkyi liikaa. Esille tuli myös, että Pia Viitasen seminaarista tekemässä Facebook-päivityksessä oli puhuttu vain Kuuselasta, eikä mainittu PSP:tä tasapuolisesti organisaationa, eikä tämä tuntunut kaikkien mielestä koko yrityksessä tehtävän työn kannalta oikeudenmukaiselta. Minua pyydettiin olemaan Viitasen avustajaan yhteydessä, jotta päivitykseen tulisi korjaus. Tietävästi talosta lähti asiasta sähköpostipyyntö kansanedustajan avustajalle ja asia korjattiin.

YLE teki seminaarin jälkeen jutun, joka sisällöltään noudatti pitkälti seminaarin antia (YLE Tampere 6.11.2018). PSP:n yhteisötaiteilijan ja kulttuuri-innostajien toimintaa seuraamaan tullut toimittaja ei ollut osallistunut seminaariin. Jutussa on haastateltu yhteisötaiteilijaa, kulttuuri-innostajia ja läänintaiteilija Arttu Haapalaista. Esille nousee ”kuukausipalkkaisen” yhteisötaiteilijan palkkaaminen pioneeritekona ja kulttuuri-innostajien toiminta. Haapalainen ottaa esiin myös Tampereen kaupungin edelläkävijyyden. Jutussa tuodaan esiin myös 100 minuuttia taidetta -suositus. Jutussa yhteisötaiteilijaa kutsutaan myös kulttuuriohjaajaksi ja hänen kerrotaan kiirehtivän valmistelemaan seuraavaa ”viriketuokiota”. Jutussa taide, ohjaaminen ja virike-toiminta menevätkin harmillisesti sekaisin, eikä yhteisötaiteellisen profiilin nostaminen täysin onnistu.

6.2 Milloin media kiinnostuu osallistavasta taiteesta?

Haastatteluissa törmäsin siihen, että kulttuurin ja taiteen ammattilaisilla oli kokemus, että toimittajien mielestä yhteisötaide on jo uutisoitu ja sen saralla piti tehdä jotakin mullistavan uutta, mikäli mieli saada juttuja läpi. Yksi taiteilijoista oli käsityksessä, että jos lehteen ostaa mainoksen, lehti tekee helpommin myös jutun tai kriittikin. Haastattelin sekä kirjoittavaa että radiotoimittajaa opinnäytettä varten. Toinen haastateltavista halusi pysytellä anonyyminä. Kumpikin heistä on tehnyt kulttuurista ja osallistavasta taiteesta säännöllisesti juttuja, aihepiiri on ollut heille henkilökohtaisesti tärkeä.

Kirjoittavan toimittajan käsitystä journalismista hallitsee erityisesti henkilöhaastattelu. Seminaarissa hän kertoi, että on usein ollut käyttämättä jutuissaan osallistava taide -sanaa ja verhonnut asian henkilöhaastattelun muotoon. Osallistavan taiteen seuraaminen ja siitä kirjoittaminen on ollut toimittajan oman kiinnostuksen varassa. Hänen mielestään osallistavan taiteen juttu luetaan, jos siinä osallistujina on paikallisesti tunnettuja ihmisiä. Hän kertoo tarinan hankkeesta, jossa mukana oli Pispalassa vuosikymmeniä kauppaä pitänyt henkilö. Klikkauksia tuli 10 000, mikä on hänen mielestään vanhuksista kertovalle jutulle hyvin. Jutun pitää hänen omasta ja sisällöistä päättävän johdon mielestä koskettaa laajoja lukijakuntia. Yksilökeskeisyys näkyy hänen ajattelussaan monella tavalla: ”Ei ole olemassa mitään yhteisötaiteilijaa, on olemassa taiteilija, joka on helvetin hyvä ja yhteisö tulee perässä, lumoutuu”. Hän

ei siedä asiassa myöskään minkäänlaista ”puuhastelua” vaan ohjaavan taiteilijan on oltava ammatti-ihminen.

Kummankin haastateltavan mielestä jutussa pitää olla muutakin kuin taide: ”Kyllä hän siinä pitäisi olla jotakin uutisoitavaa siinä asiassa, hyvin selkeä uutiskärki. Journalismi on uutisten tekemistä, uusien asioiden esittelyä.” Hän ottaa esimerkin sairaalaklovneriasta:

Jos siin on joku tämmönen toiminnallinen, oikeesti mielenkiintonen uusi puoli siihen, että miten tuodaan sitä iloa muuten kuin esiintymällä sen lapsen edessä, niin kyllä mä tommosta innostuisin, koska mä kuulisin silloin sen lapsen ääntä ihan aidosti prosessin keskellä

Samaa painottaa toinenkin haastateltava, kun pyydän häntä kiteyttämään, mitkä tekijät saavat toimittajan juttumatkalle lähtökynnyksen ylittymään: ”...siin on jotakin uutta, uutisellista tai siin on joku kiinnostava ilmiö tai kiinnostava ihminen tai kiinnostava tarina”.

Kuten Hellman ja Jaakkola (2009) tutkimustulokset edellä näyttivät, kulttuurijournalismissa on koettu uutisjournalistinen käänne. Molemmat toimittajat edustavat uutisjournalistista päiväjärjestystä. Hellman ja Ruohonen (2019) taas väittivät, että lehdistön puolella tapahtunut tabloidisaatio on lisännyt journalismin henkilökeskeisyyttä, näyttävien kuvien ja tarinoiden merkitystä. Haastatellut toimittajat mukautuvat myös tabloidisaatiota edustaviin trendeihin. Studiossa 2 seminaarissa ja sen valmisteluun liittyneessä puhelinkierroksessa tuli esiin, että kaikki kulttuuriammatillaiset eivät pitäneet taiteilijoita edes parhaina edistämään taiteen ja kulttuurin asiaa SOTE:ssa vaan esimerkiksi lääkärit koettiin parempina kulttuurin puolestapuhujina, koska heillä on lyödä pöytään faktoja taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista. Samalla tavalla yksi kulttuurin ammattilainen piti kulttuuritoimittajia vääränä kohde-ryhmänä näkyvyysponnisteluissa. Hän suuntaisi itse viestin mieluummin kunnallistoimittajille, jotka kirjoittavat SOTE:sta. Tarve kyvystä ylittää uutiskynnys ei kunnallistoimittajien kohdalla kuitenkaan poistu mihinkään, sillä myös he ovat suurella todennäköisyydellä sisäistäneet juuri uutisjournalismin arvot. Toinen haastateltavista ei pidä huonona ideana tiedottaa juuri kunnallistoimittajille. Hän neuvoo seuraamaan toimittajien tekemisiä ja luomaan aihepiiristä kiinnostuneiden toimittajien verkoston.

Kumpikin toimittaja tuo esiin, että ylempi taho päättää, mistä tehdään juttuja, mutta oma painokas ehdotus menee useimmiten toimituspöytäkirjassa läpi. Kysyn myös sitä, että jos seminaarin tiedottamisessa olisi tuotu enemmän esiin paneelissa puhunut ikäihminen, joka tunnetaan laajasti paikkakunnalla, olisiko tätä pidetty liian härskinä yrityksenä käyttää henkilöimistötrendiä hyväksi. Saan vastaukseksi vertailun Aira Samuliin, moni haluaa kuulla hänen kuulumisensa. Toisen haastateltavan kanssa ruodimme myös lähetettyä tiedotetta. Hän pitää kokopäiväisiä seminaareja ongelmienä, koska toimittajat eivät ehdi istua niissä koko päivää. Päivän keskellä olisi hyvä pitää lyhyt tiedotustilaisuus tai joku muu haastattelun mahdollistava tauko. Ongelma on myös seminaariohjelman liittäminen tiedotteeseen. Pitkähköä ohjelmaa eivät kiireiset toimittajat ehdi lukea. Tärkeitä asioita ja ihmisiä voi jäädä huomaamatta. Puhelaiheet pitää itse nostaa selkeästi esiin. Toimittaja ei tiedä myöskään, mikä on Armas-festivaali. Joten yritys hyötyä tästä valtakunnallisesta tunnetusta ikämyönteisestä brändistä ei tuottanut tulosta.

Koska seminaaritiedottamisesta poiki käytännössä vain yksi radiojutun nettiversio, tarvitsin lisää materiaalia näyttämään konkreettisesti, millaisia juttuja media ikäihmisiä osallistavasta taiteesta tekee. Analysoin tässä tämän mediaseurannan tuloksia. Lisähauissa löytyi YLE:n Tampereen toimituksen tekemä kulttuurijuttu Haavoittuneen muumista (YLE Tampere 25.10.2013). Jutussa mainitaan vain Kuuselan palvelukeskus, PSP ei tule esiin. Jutussa on kuva itse teoksesta ja siinä kerrotaan, että ”Hugo Simbergin Haavoittunutta enkeliä jäljittelevässä maalauksessa neljä omaishoidettavaa kantaa haavoittunutta Muumipappaa ja Muumimammaa kohti Härmälässä sijaitsevaa vanhaa Lepolan huvilaa.” Näin sekä tekijät että vahva paikallisuus tulevat esiin. Jutussa kerrotaan toiminnan ohjaajina olevat ammattitaiteilijat, eikä heidän taustaorganisaationsa kulttuurikeskus PiiPoo tule esiin. Ikäihmisten ääni tulee esiin toimittajan referoimana: ”Ryhmäläisille on ollut tärkeää se, että toiminta on tarjonnut älyllistä haastetta... ryhmä haluaa teoksellaan muistuttaa myös siitä, että omaishoidettavalla ihmiselläkin saa ja voi olla sekä yhteiskunnallisia mielipiteitä että kiinnostusta niiden ilmaisemiseen.”

Samoin nettihauilla löysin Hervannan Sanomien tekemän ennakkojutun (HerS 14.3.2018) Toivo -yhteisömusikaalista. Kartanoa (Ent.Niemelä) tituleerataan juttussa ”yhteisötaiteilijana toimivaksi taiteilijaksi”. Toivon työprosessista todetaan: ”Musikaalissa on kyse toiveista ja toivosta. Viime talvena aihetta on haettu verkostotapah-

tumissa joissa asiakkaat, omaiset ja muut mukaan liittyneet kertoivat toiveitaan. Käsitteilykirjoituksen pohjaksi on saatu mukaan asukkaiden omaa taidetta, kuten sävellyksiä ja runoja. Asiakkaiden toivekappaleet pääsivät myös mukaan osaksi esitystä.” Yhteisötaide konkretisoituu ensin suorassa lainauksessa ja sitten toimittajan tekstinä näin: ”- Kulttuuria ei tehdä esimerkiksi minun valmiiksi tuomallani mallilla, vaan tarkoitus on osallistaa ja tehdä yhdessä, Niemelä (Kartano) sanoo. Niemelä toteaa, että kulttuurin ydin on siinä, että nähdään arvo pienimmässäkin viivassa, jätetään jälki maailmaan.”

AL:ssä ei soveltavasta-, yhteisö- tai osallistavasta taiteesta löytynyt yhtään juttua aikavälillä 2018-2019. Ikäihmiset ja taide haulla löytyi juttu HAM:ssä olleesta Vanhuusnäyttelystä, johon museon amanuenssi Jari Björklöv oli koonnut museon omista kokoelmista vanhuutta käsittelevää ja iäkkäiden tekijöiden tekemää kuvataidetta esille (AL 13.2.2019). Juttu on ilmestynyt kulttuuriosastossa, toimittajan nimeä ei arkiston tuloste näytä. Toimittaja on järjestänyt niin, että Vappu Taipale tulee mukaan näyttelykierrokselle, jolle Björklöv kertoo valinnoistaan ja toimittaja seuraa vuoro vaikutusta. 78-vuotias Taipale tituleeraa itseään ”vanhuuden kokemusasiantuntijaksi”. Entinen sosiaali- ja terveysministeri ja pääjohtaja ei pidä ikääntynyt tai seniori -sanoista vaan suosii termiä ”vanha”. 56-vuotias Björklöv peilaa valinnoissaan omaan ja omaistensa ikääntymiseen liittyviä muistoja ja pelkoja. Vanhuutta käsittelevistä teoksista nousee esiin Alice Kairan omakuvat, jossa katsoja kohtaa suoraan edestä vanhan naiset kasvot ja ”ryppyiset kädet” ja Rafael Wardin värejä hehkuvat maalaukset vaimostaan hoitokodissa. Taipale näkee Kairan kuvassa ”silkkää kauneutta”, Wardi taas on Taipaleen tuttuja Nikkilän sairaalasta 1970-luvulta. Taipale kehuu näyttelyä ”hellästä asenteesta ja sosiaalipornon puutteesta”. Kuolemalle on omistettu näyttelyssä oma tila, jossa on muun muassa Santtu Koivun sumuinen video varjokuvia tekevistä käsistä. ”Haurastuvista sormista muodostuu lentoon kohoava lintu”, toimittaja maalailee.

HS:n arkistosta löytyi soveltava taide -hakusanalla mielipidekirjoitus. Yhteisötaide -hakusanalla kaikista osastoista löytyi yksi juttu, joka käsittelee ympäristömuotoilijan työtä ja on ilmestyneet kaupunkisivuilla. Osallistava taide -hakusanalla löytyy kulttuuriosaston juttu Tellervo Kalleisen tanssiteoksesta, jossa on myös näyttäviä kuvia (HS 28.11.2019). Kalleinen etsi teokseen ihmisiä, jotka ovat elämässään olleet muiden vietävinä. Viejinä teoksessa ovat tämän kokemuksen eri tavoin jakavat ihmiset,

kuten MS-tautia sairastava osallistujahaastateltava. Viejät hakevat yleisöstä tanssi-partnereita vietäviksi ja tämä kohtaaminen on koettu vastavuoroisesti intiimiksi ja liikuttavaksi. Kalleinen esitellään jutussa nykytaiteilijana, jota kiinnostaa erilaisten valtasuhteiden tarkastelu. Teoksen kerrotaan sekoittavan performanssia, osallistavaa teatteria ja tanssia. Kuvatekstissä mainitaan myös yhteisöllisyys. Juttu onkin esimerkki juuri siitä, miten yhteisötaide ja nykytaide sekoittuvat. Tekijä on nimekäs ja palkittu.

Ikäihmiset ja teatteri -hakusanoilla löytyy kulttuuriosastolla julkaistu teatteriarvostelu Baltic Circle -teatterifestivaalin vierailuesityksestä All the Sex I've ever had, jossa toimittajan arvion mukaan 60-80 vuotiaat ikäihmiset on kutsuttu lavalle paneeliin kertomaan seksikokemuksistaan (HS 17.11.2018). Kanadalais-ranskalaisen Mammalian Diving Reflex -kollektiivin konsepti on vierailut useassa maassa ja he kutsuvat menetelmäänsä ”sosiaalisiksi akupunktioksi”. Jutusta ei ilmene, millaisella valintaprosessilla ikäihmiset ovat lavalla vai onko heitä pyydetty suoraan yleisöstä. Jo jutun otsikossa toimittaja paljastaa ”ehkä vapauttavin teatterikokemukseni”. Ikäihmiset ja musiikki -hakusanalla löytyy kotimaa osastolla ilmestynyt näyttävä juttu Mummodisko ry:n Tavastiolla Helsingissä järjestämästä mummodiskosta, jota pidetään uuden vanhustyön airuena, jossa kunnioitetaan ikäihmisten yksilöllisiä tarpeita. Koska kyse ei ole taiteesta, jätän jutun tässä vain maininnalle.

Analysoiduista AL:n ja HS:n jutuista voi päätellä, että osallistava taide taiteena ja sanana jää taka-alalle sikäli, että jutuissa esiintyvät ammattitaiteilijat ja taiteilijakollektiivi eivät työtään kuvaa tuolla termillä. Osallistuvien amatöörien ääni pääsee esiin, mutta yhtä tärkeässä roolissa jutuissa on toimittajan paikan päällä kokema elämys. Ikäihmisten ja muiden erityisryhmien kokemuksesta tuodaan esiin mielellään shokeeraavia yksityiskohtia. AL ja HS tekevät juttuja todella tunnettujen tekijöiden tasokkaista esityksistä, joiden tekoprosessin yhteisöllisyys ei selviä. Maisemaa hallitsevat kuvataiteet ja esittävä taide, joista kummastakin saa helposti näyttäviä kuvia. AL näyttää myös tekevän helpommin juttua, jos toimijoina on tunnettuja taidelaitoksia. Etsin juttuja Tampereen Liikkuva näyttämö -hankkeesta ja 100 minuuttia taidetta -suosituksesta. Kiertuenäyttämöstä löytyi AL:stä kaksi lyhyttä uutista (AL 10.10.2018 & AL 8.5.2019), mutta suosituksesta ei löytynyt mitään kummastakaan lehdestä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyössä olen etsinyt vastaustauksia siihen, voiko ikäihmisten palvelutalo saada kulttuurikeskuksen aseman, jos sen palkkalistoilla on myös taiteellista henkilökuntaa ja siellä järjestetään säännöllisesti monipuolista taide- ja kulttuuritoimintaa. Tähän liittyen selvitin, millaisia julkisuuden rakenteita tulee esiin, kun palvelutalo kokeilee profiloitua kulttuurikeskuksena ja millaisia mahdollisuuksia nykymedia tarjoaa ikäihmisiä osallistavan taiteen näkyvyyden parantamiseen. Kerään tässä yhteen keskeiset prosessissa syntyneet tuotokset ja tulokset, joista johdan tärkeimmät kehittämissuhteet. Kehittämissuhteet on esitetty itseltä kysyttävien kysymysten muistilistaksi kuvassa 3 (ks. alla).

Pirkanmaan Senioripalvelut Oy:n (PSP) kanssa kehittämistyönä toteutettu kokeilu seminaarista, jossa talo profiloituu kulttuurikeskuksena osoittaa, että malli, jossa taide- ja kulttuuritoimintaa tuodaan sosiaali- ja terveydenhuollon (SOTE) yksikköön palkkaamalla sinne kokoaikainen yhteisötaiteilija, ei miellytä kaikkia perinteisiä kulttuuritoimijoita. Osa kulttuuritoimijoista toivoisi mallia, jossa taiteilijat olisivat edelleen niiden palveluksessa ja olisivat sieltä käytettävissä taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajina ja osallistavan taiteen tekijöinä SOTE-yksiköissä. Myöskään taide- ja kulttuuritoimintaa SOTE:lta tilaajan ei ollut aina helppo suhtautua myönteisesti kulttuuritoimijana esiintyvään palvelutaloon. Kokeilussa näkyi merkkejä siitä, että moni haluaisi pitää palvelutalon SOTE-siilossa siitä huolimatta, että siellä toimii kokoaikaisia ja henkilöstömitoitukseen kuuluvia taiteen ammattilaisia yhteisötaiteilijoina ja nyttemmin myös luovan toiminnan ohjaajina.

PSP:ssä taide- ja kulttuuri läpäisevät toiminnan kaikki tasot ja voi sanoa, että taide- ja kulttuuri kulkevat käsi kädessä hoivan kanssa ryhmäkodeista palveluasumiseen. Tampereen kaupungin tukemien lähitorien ansiosta päivätoiminnan harrasteryhmissä ohjatusta taide- ja kulttuuritoiminnasta pääsevät hyötymään monipuolisesti muutkin kuin talon ja alueen ikäihmiset. PSP:ssä taiteesta ja kulttuurista ovat innostuneet kaikki henkilöstöryhmät toimitusjohtajasta lähihoitajiin, sosiaalihoitajiin ja aina keittiöön asti. Seminaarikokeilu näytti uudella tavalla myös organisaatiolle itselleen, mitä kaikkea he ovat saaneet aikaan. Seminaarissa syntynyt uusi itseymmärrys on poikanut lisää taidetoiminnan kehittämistä talossa ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Seminaari toimi lähtölaukauksena näkymiselle ja verkostoitumiselle, joka

jatkuu. Opinnäytetyö kertoo 2018 tilanteen ja avaa sitä, miten tähän on päästy. Tässä mielessä opinnäyte voi palvella niitä SOTE-toimijoita, joita kiinnostaa sama toimintamalli.

Suuri osa tästä kehittämisestä on käytännössä sosiokulttuurista innostamista ja fasilitointia enemmän kuin varsinaista osallistavaa tai yhteisötaidetta. Määritelmällisesti osallistava ja yhteisötaide edellyttävät jollakin tavalla erityisen taideteoksen julkista esittämistä ulkopuolisille yleisöille. Taidemuodon tavoitteena on alun perin ollut tuoda vähävaltaisten erityisryhmien ja tässä tapauksessa ikäihmisten oma ääni kuuluviin yhteiskunnassa ja kulttuuripiireissä taiteen keinoin. Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän käyttöönottama yhteisötaiteilija -nimike sisältää ajatuksen, että osallistavan taidetoiminnan tuloksena ei aina ole julkinen teos. Suurena huolena onkin mahdollinen kehityskulku, jossa osallistava taide hukkuu SOTE-sektorilla erilaisen taidepohjaisen kehittämisen sekaan ja menettää vähitellen luonteensa ikäihmisten omaa ääntä kekseliäästi esiin tuovana omana taidemuotonaan. Alan kannalta onkin tärkeätä, että SOTE-sektorilla toimivat taiteilijat osaavat erottaa osallistavan taiteen muusta taidetoiminnasta ja varmistavat sen, että osallistavia teoksia aika ajoin esitetään julkisesti myös ulkopuolisille yleisöille.

Kokeilu vauhditti eniten PSP:n sisäistä kehittämistä ja loi pohjaa yhteistyön syventymiseen talon tärkeiden sidosryhmien kanssa. Ulkoisen medianäkyvyyden puolella kokeilun tulokset olivat paljon heikompia. Kulttuurijournalismin nykyiset rakenteet eivät edistä SOTE:ssa tehdyn osallistavan ja yhteisötaiteen julkista näkyvyyttä. Kulttuuritoimittajat tai yleistoimittajat huomaavat paljon helpommin tunnustetuissa taidelaitoksissa tehdyn kuin perinteisten areenojen ulkopuolella SOTE-sektorilla tehdyn taiteen. Osallistavan ja yhteisötaiteen taiteellinen laatu jo itsessään on aina ”kiistanalainen”. Amatöörien ja ammattitaiteilijoiden yhteistyöhön perustuva taide, ei useinkaan täytä ammattitaiteen kriteerejä, vaikka se voi olla lukuisilla muilla tavoilla laadukasta, ansiokasta ja taiteellisesti merkittävää. Toimittajahaastatteluiden perusteella osallistavalla taiteella on suuri vaara tulla hahmotetuksi mediassa ”puuhasteluksi”, joka saa tuomion epäkiinnostavana. Kulttuurijournalismi on myös hyvin henkilö- ja yksilötaiteilijakeskeistä. Toimittajat eivät seuraa osallistavan taiteen kenttää systemaattisesti, eivätkä ole perehtyneitä taidemuodon historiaan ja arvopohjaan.

KUVA 3. Kehittämisehdotusten muistilista PSP:n yhteisötaiteen oman näkyvyyden, osallistavan taiteen ja medianäkyvyyden näkökulmista

Kulttuurijournalismin uutismaistuminen, tabloidisaatio ja monitekeminen ovat muuttaneet juttuja henkilökeskeisemmiksi. Jutut kytkeytyvät entistä useammin ajan ilmiöiden seuraamiseen, perustuvat näyttäviin valokuviin tai toimittaja on lähtenyt liikkeelle nettiin ladattavan videon vuoksi. Nämä trendit sekä sulkevat että avaavat ovia. Työssä tehdyn tiedottamisen ja mediaseurannan perusteella osallistava tai yhteisötaide eivät enää itsessään ole uusia asioita vaan uutiskynnyksen voi ylittää, jos tällä saralla tekemisensä osaa sanoittaa uudella ja kiinnostavalla tavalla. Osallistavaa taidetta tekevät taiteilijat kutsuvatkin taidettaan mediassa esimerkiksi ”sosiaalisiksi akupunktioksi”, nykytaiteeksi tai ympäristömuotoiluksi. Median voi saada liikkeelle, kun omalle tekemiselle löytyy uusi ja joku muu nimi kuin osallistava tai yhteisötaide. Yksi haastatelluista toimittajista vältteli näiden termien käyttöä. Uutismaisuuden haasteeseen vastaaminen edellyttää osallistavan taiteen tekijöiltä entistä suurempaa kekseliäisyyttä ja paneutumista siihen, miten omasta taiteesta on hyvä puhua ulospäin ja miten ulkopuolisen yleisön tietoisuuteen pyrkivän teoksen merkityksen sanoittaa.

Mediaseurannan perusteella media lähti tekemään juttua ikäihmisiä osallistavasta taiteesta, mikäli ammattitaiteilija oli nimekäs tai mikäli osallistujissa oli paikkakunnalla tai laajemmin tunnettuja ikäihmisiä. Mikäli ikäihmiset käsittelivät teoksessa kiinnostavia ja jopa shokeeraavia aihepiirejä, kuten seksikokemukset tai mikäli toimittaja itse pääsi osallistumaan tai kokemaan osallistavassa esityksessä elämyksiä. Eniten juttuja tehtiin kuvataiteesta ja esittävästä taiteesta, joissa on hyvät kuvausmahdollisuudet. Ikäihmisten osallistavalle taiteelle SOTE-yksikössä kuvaaminen on aina haasteellista ja lisätyötä teettävää kuvattavilta tai heidän omaisiltaan tarvittavien kuvauslupien vuoksi. Vaivaa kannattaa kuitenkin nähdä. Kuvissa ikäihmiset ja heidän oma ilmaisunsa voivat tulla julki hyvinkin autenttisella ja koskettavalla tavalla. Ikäihmisiä osallistavalle taiteelle tarjoutuu näkymisen ja pintakritiikin mahdollisuuksia myös ilmiöjulkisuudessa, mikäli tekemisessä nousee esiin ajankohtaisia ja päivänpolttavia teemoja.

Seminaaritiedottamisen tulosten pohjalta tein PSP:lle yhteisötaiteen viestintäohjeet ja mediarekisterin 2018. Yhteisötaide ja taide- ja kulttuuritoiminta eivät näy PSP:n kotisivuilla tällä hetkelläkään tavalla, josta selaajalle heti hahmottuisi mitä yhteisötaide on, miten tekemiseen pääsee mukaan ja kuinka laaja-alaista taide- ja kulttuuritoiminta talossa on. PSP on tekemässä jossain vaiheessa kotisivu-uudistuksen, jolloin

tilanne on tarkoitus korjata. Muut viestintäohjeissa olleet kehittämissuositukset liittyivät netin tapahtumakalentereiden ja verkostojen niksien, somen systemaattisempaan hyödyntämiseen sekä mediaviestinnän muistilistaan, jossa ohjeistettiin mediatiedotteen laatimista ja toimittajien kanssa tekemisissä olemisen hyviä käytäntöjä oman toiminnan ohella tiedottamista ajatellen. Toimittajahaastatteluissa tuli näihin nähden ilmi, että myös koko päivän kestävät tapahtumat ovat toimittajille ongelmallisia, koska he eivät jouda olemaan niissä läsnä koko päivää. Päivään on hyvä sisällyttää haastattelut mahdollistavia taukoja. Toimittajat myös tekevät entistä enemmän tapahtumista ja esityksistä vain ennakkojuttuja.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aino & Oiva 1/2018. Taiteesta hyvinvointia. Tampereen Vanhuspalveluyhdistyksen tiedotuslehti.

Aili, kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallinen verkosto, Facebook-ryhmä. Viitattu 18.5.2020. <https://www.facebook.com/ailiverkosto/>

Armas-festivaali 2019, tapahtuman kotisivut. Viitattu 18.5.2020 <http://armasfestivaali.fi/>

Fancourt, Daisy & Saoirse, Finn 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? Health Evidence Network Synthesis Report 67. WHO. Viitattu 17.5.2020 <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf>

Fingerroos, Outi & Jouhki, Jukka 2018. Entologinen kenttätyö ja tutkimus: Metodien monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkkitapauksia. Teoksessa Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (toim.). Moniulotteinen etnografia. Helsinki: Etnos ry.

Haanpää, Minni & Hakkarainen, Maria & Garcia-Rosell, José-Carlos 2018. Etnografia kehittämisen välineenä. Teoksessa Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (toim.). Moniulotteinen etnografia. Helsinki: Etnos ry.

Hassi, Lotta & Paju, Sami & Maila, Reetta 2015. Kehitä kokeillen. Organisaation käsikirja. Helsinki: Talentum Pro.

Hautio, Minna 2016a. Osallistavan taidetoiminnan merkityksiä ja mahdollisuuksia. Teoksessa Hautio, Minna (toim.). Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaitelijaj- sekä lähiöhankkeista. Humanistinen ammattikorkeakoulu, julkaisuja 25. Viitattu 27.2.2018 <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2017/02/tavoittaako-taide-minna-hautio-verkkojulkaisu.pdf>

Hautio, Minna 2016b. Tutkimuskohteena osallistava taidetoiminta. Teoksessa Hautio, Minna (toim.). Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaitelijaj- sekä lähiöhankkeista. Humanistinen ammattikorkeakoulu, julkaisuja 25.

Hautio, Minna 2016c. Osallistavan taidetoiminnan toteutuksia ja tuloksia. Teoksessa Hautio, Minna (toim.). Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaitelijaj- sekä lähiöhankkeista. Humanistinen ammattikorkeakoulu, julkaisuja 25.

Heikkilä, Miia 2015. Itseisarvoa vai välineellistämistä? Taide hyvinvointipalveluissa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 24.2.2020 <https://www.theseus.fi/handle/10024/100312>

Hellman, Heikki & Jaakkola, Marja 2009. Kulttuuritoimitus uutisopissa. Kulttuurijournalismin muutos Helsingin Sanomissa 1978-2008. Media & Viestintä (32) 4-5/2000, 24-42.

Hellman, Heikki & Ruohonen, Voitto 2019. Kirjallisuus kohtaa tabloidisaation. Pie-nempi sivukoko ja Helsingin Sanomien kulttuurijournalismin muutos. Media & Viestintä (42) 4/2019, 213-234.

Holstein, James & Gubrium, Jaber 2003. Active Interviewing. Teoksessa Postmodern Interviewing. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto Eerika 2018. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (toim.). *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Etnos ry.

Jakonen, Olli & Lahtinen, Emmi 2019. Taide, kulttuuri ja hyvinvointi. Hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeen arviointi: Prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Cuporen verkkojulkaisuja 53. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Viitattu 7.4.2020 <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/kulttuurin-karkihankkeen-arviointi>

Jussilainen, Anna 2019. Yhteisötaide – historiaa, määrittelyjä ja käytäntöjä. Teoksessa Kirsi Monni & Kirsi, Törmi (toim.) *Yhteisö ja taide: teemoja ja näkökulmia 2000-luvun taiteilijan laajentuneeseen toimintakenttään*. Julkaisusarja 72: Teatterikorkeakoulu, Taideyliopisto, Helsinki. Viitattu 7.4.2020 <https://disco.teak.fi/yhteiso-ja-taide/yhteisotaide-historiaa-maarittelya-ja-kaytantoja/>

Karvan verran 2018. Esite: Anne Välinoro, PYYPIC.

Karttunen, Sari 2018. Mitä yhteistä on yhteisötaiteella ja fasilitoinnilla? Kysymyksiä yhteisöllisen taidetoiminnan filosofismetodologisesta perustasta. Cuporen työpapereita 7. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Viitattu 7.4.2020 https://www.cupore.fi/images/tiedostot/tyopaperit/sari_karttunen_mita_yhteista_on_yhteisotaiteella_ja_fasilitoinnilla.pdf

Kuutti, Heikki 1994. *Journalistiikan sanasto*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012). Viitattu 17.5.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>

Matarasso, François 2019. *A Restless Art. How participation won, and why it matters*. Digital edition. London: Calouste Gulbenkian Foundation. Viitattu 15.5.2020 <https://arestlessart.com/the-book/download-a-digital-copy>

Moilanen, Laura-Kristiina 2016. Kuvataiteilijana kunta- ja aluetaidehankkeissa. Teoksessa Hautio, Minna (toim.). *Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaiteilija- sekä lähiöhankeista*. Humanistinen ammattikorkeakoulu, julkaisuja 25.

Mykkänen, Mira 2016. Kulttuuri kylässä. Teoksessa Hautio, Minna (toim.). *Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaiteilija- sekä lähiöhankeista*. Humanistinen ammattikorkeakoulu, julkaisuja 25.

Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015. *Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Ohtamaa, Minna 2016. Mahdollisuus muuttua? Aamulehden kulttuuritoimittajat äänessä muutosvuosien jälkeen. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö, Tampereen yliopisto. Pro gradu –tutkielma. Viitattu 6.4.2020 <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/99040>

OKM & STM 2018. Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa –Mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Viitattu 21.4.2020 <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161228/Prosenttiperiaatteen%20k%C3%A4rkihankke-esite.pdf>

Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2017. Pirkanmaan sairaanhoitopiirin ja Taiteen edistämiskeskuksen Kultu-ryhmä. Tampere. Viitattu 27.2.2018 https://www.tampere.fi/tiedostot/p/gS5Dfh9gp/pirkanmaan_kulttuurihyvinvointisuunnitelma.pdf

%Taidetta. Esittely Kulttuurikeskus PiiPoon kotisivuilla. Viitattu 17.5.2020 <https://www.kulttuuriPiiPoo.fi/prosenttitaidetta/>

PSP-infoa. Pirkanmaan Senioripalvelut Oy:n kotisivut. Viitattu 21.5.2020 <https://www.pirkanmaansenioripalvelut.fi/tietoa-meista/>

Pusa, Tiina 2012. Taiteen ja vanhuuden merkityssuhteita. Aalto-yliopiston julkaisusarja, Doctoral dissertation 89. Tikkurila: Laurea. Viitattu 25.2.2020 <https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/20105/isbn9789526046938.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Pöyhtäri, Reeta & Väliverronen, Jari & Ahva, Laura 2016. Suomalaisen journalistin itseymmärrys muutosten keskellä. Media & Viestintä 39:1, 1-23.

Rautiainen, Ismo 2018. Työtovereina sotessa organisaatiotaiteilija ja yhteisötaiteilijat – minkä vuoksi? Taidetutka verkkolehti, blogikirjoitus 18.4. Viitattu 21.5.2020 <http://taidetutka.fi/2018/tyotovereina-sotessa-organisaatiotaiteilija-ja-yhteisontaiteilijat-minka-vuoksi/>

Riekkinen-Tuovinen, Sointu 2018. Sosiokulttuurista vanhustyötä paikantamassa. Tutkimus erilaisissa vanhusten asumisympäristöissä. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 164. Tampere: Juvenes Print.

Roponen-Lunnas, Pirjo 2013. Kohtaamisen taide – yhteisötaiteen ideaaleja ja käytäntöjä. Tahiti 04. Viitattu 7.4.2020 <https://tahiti.journal.fi/article/view/85510/44460>

Rosenlöf, Anna-Mari 2014. Rakenteita ratkomassa. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja. Hämeen elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus, Turun kaupunki & Taike. Viitattu 16.4.2018 https://www.taike.fi/documents/11580/137239/Rakenteita+ratkomassa_kulttuurisen+seniori-+ja+vanhustyon...2014.pdf

Rosenlöf, Anna-Mari 2016. Elämä pitkä, taide lyhyt? Ikäihmisten kulttuuripalveluiden rahoitus Helsingissä. Helsinki: Helsingin kulttuurikeskus. Viitattu 8.4.2020 <https://www.hel.fi/static/liitteet/kulke/Julkaisut/IkaihmistenkulttuuripalvelujenrahoitusHelsingissa.pdf>

Rosenlöf, Anna-Mari 2017. Sipoon ihmettä katsastamassa. Syväluotain 27.11. Taidetutka verkkolehti. Viitattu 17.5.2020 <http://taidetutka.fi/2017/sipoon-ihmetta-katsastamassa/>

Tammenpää, Ronja 2020. Vaikuttavuustuottaminen yhteiskunnallisella elokuvafestivaalilla. Case: Take One Action Film Festival. Opinnäyte. Humanistinen Ammatti- korkeakoulu. Viitattu 14.5.2020 <https://www.theseus.fi/handle/10024/336382>

Taikusydan. Verkoston kotisivut. Viitattu 17.5.2020 <https://taikusydan.turkuamk.fi/>

Toikko, Timo 2002. Marginaalit ja sosiokulttuurisen työn mahdollisuudet. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.). Marginaalit ja sosiaalityö. Sophi 65: Jyväskylän yliopisto.

Virtuaalinen elämyslääke -luovaa osaamista sote-alalle -hankkeen kotisivut. Viitattu 18.5.2020 <https://projects.tuni.fi/virtu/>

Westerlund Heidi & Lehikoinen Kai & Anttila Eeva & Houni Pia & Karttunen Sari & Väkevä Lauri & Furu Patrick & Heimonen Marja & Jansson Satu-Mari & Juntunen Marja-Leena & Kantonen Lea & Laes Tuulikki & Laitinen Liisa & Laukkanen Anu & Pässilä Anne 2016. Taiteet, tasa-arvo ja hyvinvointi: Katsaus kansainväliseen tutkimukseen. Artsequal-konsortion nettijulkaisu. Viitattu 29.1.2017 <https://www.artsequal.fi/documents/14230/0/Katsaus+kansainv%C3%A4liseen+tutkimukseen/9c772fd2-edd5-46ee-9807-f8004590cf52>

Haastattelut

Anonyymi toimittaja, 8.10.2018

Arttu Haapalainen, läänintaiteilija, Taiteen edistämiskeskuksen Tampereen toimipiste, 29.5.2018.

Pilvi Kuitu, toiminnanjohtaja, Kulttuurikeskus PiiPoo ry, 15.10.2018

Kanerva Kartano (Ent. Niemelä), yhteisötaiteilija, Pirkanmaan Senioripalvelut Oy, 30.5.2018

Tiina Raiski, toimitusjohtaja, Pirkanmaan Senioripalvelut Oy, 12.11.2018

Anne Välinoro, freelancer-toimittaja ja ohjaaja, 1.10.2018

Muu kenttä- ja tutkimusmateriaali

Aamulehti 10.10.2018. Teatterit vievät teatteritaidetta ikäihmisten luo.

Aamulehti 13.2.2019. Näyttely, joka meni pieleen.

Aamulehti 8.5.2019. Teatterit vievät yhteisesityksen tamperelaisten ikäihmisten luo.

Hervannan Sanomat 14.3.2018. Pirkanmaan Senioripalvelut valmistelee musikaalia.

Helsingin Sanomat 17.11.2018. Ikäihmiset kertovat harrastamastaan seksistä kanadalais-ranskalaisen ryhmän esityksessä – ”Ehkä vapauttavin teatterikokemukseni”, kirjoittaa kriitikko Laura Kytölä. Viitattu 7.5.2020 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005903008.html>

Helsingin Sanomat 28.11.2019. Elämässä muiden vietävänä olleet ihmiset pääsevät nyt viemään tanssilattialla – Osa uuden tanssiteoksen yleisöstä itki voimakasta kokemusta. Viitattu 7.5.2020 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006322681.html>

Kartano, Kanerva 29.8.2018, sähköpostiviesti opinnäytteen tekijälle. Julkaisematon.

Kartano, Kanerva 14.5.2020, puhelinkeskustelu opinnäytteen tekijän kanssa. Julkaisematon.

Koski, Anne 2018a. Palvelutalosta kulttuurikeskukseksi. Taidetutka verkkolehti, Ilmiö 17.10. Viitattu 10.5.2020 <http://taidetutka.fi/2018/palvelutalosta-kulttuurikeskukseksi/>

Koski, Anne 2018b. Pirkanmaan Senioripalvelut Oy. Yhteisötaiteen ja taidetapahtumien ulkoisen tiedotuksen ohje. Kehittämisohteet, mediarekisteri ja tiedotemalli. Julkaisematon.

Kuitu, Pilvi 30.6.2018, sähköpostiviesti opinnäytteen tekijälle. Julkaisematon.

YLE Tampere 25.10.2013. Haavoittunut muumi kannetaan uuteen kotiin. Viitattu 7.5.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-6900940>

YLE Tampere 6.11.2018. Miten taide saadaan pysyvästi hoitolaitoksiin? Viitattu 7.5.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-10490029>

LIITTEET

Haastattelukysymykset

25.5.2018 Anne Koski

Alan kehitys ja tila (läänintaiteilijat, alan taiteilijakonkarit):

- Ketekä Suomessa ovat palvelutalojen ja taitelijoiden edelläkävijät ikäihmisille suunnatussa taidetoiminnassa tällä hetkellä?
- Millaisia trendejä alalla näkyy Suomessa ja maailmalla, mihin suuntaan ollaan menossa juuri nyt?
- Mitkä ovat alan tärkeimmät kehittämiskohteet ja esteet tällä hetkellä (projektiluonteisuus, SOTE, suhde hoivaan, mikä)?
- Millaisten vaiheiden kautta ikäihmisten SOTEKU tai HYTE on kehittynyt Suomessa, miten kytkeytyy sosiokulttuurisen vanhustyön nousuun, kenellä aloite taiteilija vai hoivatoimijoilla?
- Keskustellaanko alalla riittävästi ikäihmisten kanssa tehtävän taiteen sisällöistä tai taiteesta taiteena? Edistäisikö keskustelu taiteen sisällöistä, menetelmistä ja laadusta alan kehitystä?
- Saako ikäihmisten hyvinvointia edistävä taidetoiminta riittävästi näkyvyyttä mediasa ja suuren yleisön keskuudessa?
- Onko ikäihmisten taidetoiminta oma toimialansa, tuntevatko tekijät toisensa ja onko sillä yhteinen identiteetti? Auttaisiko oma nimi, osallistava taide tai esim. ITE-taiteen tapaan IKÄ-taide?
- Kaipaako IKÄ-taide muita yleisöjä, voisivatko muut oppia jotakin ikäihmisten taidetoiminnasta?

Palvelutalojen johto, ohjaajat:

- Miten taidetoiminta tuli osaksi palvelutalon arkea ja liittyykö se sosiokulttuurisen vanhustyön nousuun vai mikä motivaatio takana?
- Miten taidetoiminta/talossa oleva taiteilija muuttaa tekemistä, rutiineja ja käsityksiä ikäihmisistä ja vanhustyöstä?
- Vanhushoiva on moniammatillista, millaisia haasteita teillä on koettu eri ammattiryhmien edustajien välisessä kommunikaatiossa ja työnjaossa?
- Taidetoiminnan hyvinvointia ja terveyttä lisäävät vaikutukset tunnetaan, onko taidetoiminta vähentänyt muun hoivan tarvetta ja kerätäänkö näistä asioista teillä tietoa?
- Voiko taidetoiminnalla olla oma itsenäinen roolinsa palvelutalossa vai tuleeeko sen olla aina hoivalle alisteista?
- Miten ikäihmisten toiveet taidetoiminnassa on otettu huomioon, onko löydetty sopivat keinot kerätä ikäihmisten palaute, tiedetäänkö mitä mieltä he tarjonnasta ovat, osallistuvatko suunnitteluun?

Taiteilijat ja alan sisältöjä tarjoavat yhteisöt:

- Taidekenttä korostaa taiteilijan yksilöllistä luovuutta: miten yhteisötaide ja amatöörien kanssa tekeminen vaikuttaa käsitykseen itsestä taiteilijana ja muiden käsityksiin itsestä omalla taiteenalalla?
- Miten soveltava taide sijoittuu omaan ammattikuvaan, kuinka tärkeä osa taiteilijaintiteettiäsi se on? Voiko taiteilija toteuttaa itseään alalla vai onko tämä vain osa leipää?
- Mistä tiedät, että ohjauksellasi tehty taidetoiminta on onnistunutta?
- Mitä olet oppinut IKÄ-taiteilijoilta tai amatöörien kanssa tekemisestä? Olisiko opitusta laajempaa hyötyä?
- Miten tuo omaa tekemistään ikäihmisten kanssa itse esille SOTEKU-sektorilla, taidekentällä tai muille yleisöille? Onko näkyvyyden saaminen helppoa tai vaikeata, miksi?
- Kaipaako tuotannollista tai tiedotuksellista apua arjessa?
- Millä nimellä kutsuu omaa tekemistään, onko soveltavaa taidetta, yhteisötaidetta, erityistaidetta, osallistavaa taidetta vai mitä?
- Ovatko ikäihmisten kanssa toimivat alan tekijät verkostoituneet riittävästi? Tarvitaisiinko pysyviä yhdistysrakenteita, vuosittaisia tapaamisia tai työpajoja, näyttelytiloja?

Kulttuuritoimittajat, mediat:

- Seuraako soveltavaa taidetta, yhteisötaidetta, osallistavaa taidetta, erityistaidetta, ITE-taidetta toimituksessa kukaan? Jos ei, miksi?
- Onko joku edellisistä tutumpi kuin toinen, miksi?
- Ovatko selvillä taiteen hyvinvointivaikutuksista, tietävätkö esim. alan suosituksista?
- Kuuluvatko alan verkostoihin? Jos ei, miksi?
- Ovatko osallistuneet omaistensa kanssa tai muuten taidetekemiseen ikäihmisten kanssa?
- Arvioivatko palvelutaloissa tehtäviä taideproduktioita? Jos ei, miksi?
- Leimaako osallistavan taiteen seuraaminen toimittajaa suhteessa kollegoihin jotenkin, miten?
- Tulisiko ensi-iltaan, jos saisi kutsun? Millä tavalla kulttuuritoimittajia olisi hyvä informoida tulevista hankkeista ja tapahtumista?
- Auttaisiko, jos palvelutalot nostaisivat esiin ikäihmisten parissa toimivia ammattitaiteilijoita yksilöinä tai IKÄ-taiteilijoita erityisinä yksilöinä esiin?

**Pirkanmaan Senioripalvelut Oy
MEDIAKUTSU**

1.10.2018

KUTSU ARMAS-FESTIVAALIN SEMINAARIIN 8.10.2018

MUODONMUUTOS: PALVELUTALOSTA KULTTUURIKESKUKSEKSI

Maanantaina 8.10.2018 klo 10–16

Härmäläsali (1. krs), Kuuselakeskus, Nuolialantie 46, Tampere

Pirkanmaan Senioripalvelut Oy järjestää yhteistyössä Kulttuurikeskus PiiPoon ja Taiteen edistämiskeskuksen Tampereen toimipisteen kanssa yhteisötaideseminaarin, joka tuo yhteen yhteisötaiteen ja ikäihmisten hyvinvoinnin parissa työskentelevät tahot harvinaisen laajasti. Sosiokulttuurisesta innostamisesta ja kulttuurin merkityksestä hyvinvoinnissa ovat keskustelemassa alan edelläkävijät, yhteisötaidehankkeita toteuttaneet taiteilijat, tekemisestä innostuneet ikäihmiset ja hoiva-ammattilaiset sekä kulttuuri- ja Sote-vaikuttajat kaupungin ja maakunnan tasolta aina valtakunnan politiikkaan asti.

Pirkanmaan Senioripalvelut Oy:n yhteistyössä Tampereen kaupungin kanssa toteutamilla kaiken ikäisille avoimilla Lähitoreilla on 13 000 kulttuurikäyntiä vuodessa. Talossa työskentelee kokopäivätoiminen kuvataiteilijataustainen yhteisötaiteilija, joka toteuttaa ikäihmisten ja yhteistyötahojen kanssa isoja ja pieniä taidehankkeita. Taloon on perustettu myös Kulttuuri-innostajien tiimi, jonka avulla taide ja hoiva kohtaavat organisaation eri tasoilla. Taustalla on noin kymmenen vuoden kehitystyö, jossa yhdessä yhteistyötahojen kanssa Pirkanmaan Senioripalveluissa on toteutettu merkittävä toimintakulttuurin muutos.

Yhteisötaideseminaarissa keskustellaan myös ikäihmisten kanssa tehtävän osallistavan taiteen näkymisestä ja näkymättömyydestä mediassa ja esimerkiksi Pegasos-järjestelmässä. Ikäihmisten päivittäistä hyvinvointia seuraavassa järjestelmässä ei kulttuuri ja taide sanoja edes ole. Pirkanmaan Senioripalvelut Oy haastaa Pirkanmaan palvelutalot mukaan kulttuurikirjaus-talkoisiin. Seminaari on ARMAS-festivaalin ja vanhusten viikon tapahtuma.

Lisätietoja ja median ilmoittautumiset:

<https://www.pirkanmaansenioripalvelut.fi/uudet-tuulet/>

Kanerva Niemelä, yhteisötaiteilija, Pirkanmaan Senioripalvelut Oy

kanerva.niemela@tvp.fi, 0505164531

Anne Koski, YTT, kulttuurituotannon opiskelija, Humak

keionaks@gmail.com, 0405152248